

A TATÁRJÁRÁS HÍRE NYUGAT-EURÓPÁBAN*

A tanulmány a magyarországi és részben a lengyelországi tatárjárásról Nyugatra eljutott híreket, híradásokat, tudósításokat, levelezést, diplomáciai iratokat, jelentéseket tárgyalja. Azt is vizsgálja, hogyan reagáltak a nyugat fejedelmei a megszaporodó felhívásokra a Magyarországot, Lengyelországot fenyegető tatár veszély ellenében. Azt tekintem át, milyen információk jutottak el Nyugat-Európába – döntően Németországba, Angliába és Franciaországba –, és milyen módon, milyen csatornákon át. Hogyan értesültek a nyugat udvarai a gyakorta személyesen is érintett fejedelmek, Braunschweigi Ottó vagy I. Vencel cseh király révén? Hogyan jutottak el a hírek Párizsba vagy Londonba az egyház széleskörű hálózatán keresztül, a koldulórendek vagy a szintén személyesen érintett prelátusok: a magdeburgi érsek vagy Meráni Bertold aquileiai pátriárka útján? Mit tudott 1241-ben Nyugat-Európa a tatárokról, milyen információk jutottak el a magyarországi és sziléziai pusztításról? Kik vették, kik vehették komolyan a mongol veszedelmet – ha már IX. Gergely pápa halála után nem tudtak új egyházfőt választani, s II. Frigyes császár lelkesen üldözte guelf ellenségeit Itáliában? Miért veszik át az uralkodók szerepét a koldulórendek, Bordeaux püspöke vagy a párizsi egyetem; s miért áldoznak többet a tatárok elleni harc oltárán egyes „lánglelkű” fejedelmek: Brabant hercege vagy Raspe Henrik tartománygróf? S ha a fél Európa által várva várt Szent Lajos nem a mongol veszedelem ellen ölti fel a keresztet, akkor miért értékelődik fel egyszerre, főként a Krisztus szent földjére a lábát be nem tévő francia uralkodó helyett Anglia, Plantagenet király, III. Henrik vagy majd fia, a Szentföldön a kardját valóban megmérető Edward herceg? – E tekintetben van a tanulmánynak egy markáns angol vetülete: a Nyugat fejedelme, akitől a közvélemény majd a segítséget várja, az 1250-es és 1260-as években éppen Anglia, s utóbb I. Edward király lesz. A Kúria egyik legfőbb támasza és potenciálisan szóba jöhető jelöltje a tatárok elleni keresztes hadjárat megindítására az angol király lesz. A pápaság is egyre inkább egyedül az ifjú Edward hercegben bízott, hogy fegyverbe száll a kereszténység keleti határvidékén a tatárok ellenében.

Korábbi tanulmányaimban azt vizsgáltam, hogyan lesz – már a tatárok elleni keresztes hadjáraton túllépve – a keresztény–mongol szövetség „apostola” az angol uralkodó.¹ Most azt vizsgálom, hogy mivel a tatárjárás legfontosabb nyugati „tudósítója” az angliai Matthew Paris, hogyan vált a Plantagenetek országa, s azon belül St. Albans monostora egyfajta középkori hírcentrummá, s hogyan gyűlt össze Angliában a legtöbb információ a mongolokról. Hogyan, milyen csatornákon keresztül gyűjtötte be Anglia az információit a tatárokról, Magyarországról, Sziléziából, Ausztriából? Hogyan, mi módon jutottak el a hírek a cseh, sziléziai vagy az osztrák határvidékről előbb Londonba, mint

* A tanulmány a „Tatárjárás Magyarországon és a mongol hódítás eurázsiai összefüggései” című NKFIH pályázat (K 128 880), illetve a Debreceni Egyetem Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Programja (NKFIH-1150-6/2019) keretében készült.

¹ Lásd például *Bárány 2009*.

Rómába? Hogy lehet, hogy az angol király, vagy akár egy-egy németalföldi fejedelem, vagy a Rajna-vidéki gróf jobban értesült volt, mint az Itáliában udvart tartó német-római császár? Továbbá, miért reméltek, miért vártak a kortársak előbb segítséget Nyugatról, mint mondjuk II. Frigyesről vagy a pápát választani képtelen Szentszéktől? Mi több, Magyar- és Lengyelország számára nem múlt el a tatár fenyegetés, sőt, a határokon mongol vazallus uralkodókkal kellett farkasszemet nézni. A veszélyeztetett királyságok nem várhattak arra, hogy majd egyszer Frigyes legyőzi az utolsó esküdt ellenségét is Itáliában, a pápa pedig visszatérhet Lyonból. Ezért is volt fontos az információk eljuttatása szerte Európába, hogy mindenkit bevonhassanak a tatárok elleni védekezésbe Bordeaux-tól Lausitzig, Mainz-tól Flandriáig.

A történeti irodalomban a tatárjárásról Nyugatra érkező híradások vizsgálatának alapvető kiindulópontját a Matthew Paris *Chronica Majorá*jának értesülései, illetve a illesztett *Liber Additamentorum*ában közölt levelek képezik.² Matthew Paris hitelességéről, különösen a közölt levelek némelyikének autentikusságáról a szakirodalom hosszas, szinte a mai napig nyugópontra nem jutó vitát folytatott, amelyről azonban ezen írás kerete nem teszi lehetővé, hogy részletesen beszámoljak.³ A hazai szakirodalomban megtette ezt Papp Reed Zsuzsanna, több munkájában is,⁴ továbbá Veszprémy László is kitér rá jelen számban olvasható írásában. A kutatás valójában nem azzal vádolja Matthew Parist, hogy hamis leveleket kreált volna, hanem lefőképpen azzal, hogy a saját szája íze szerint írt hozzájuk, vagy „nyúlt bele” azok tartalmába. Teljességgel légből kapott információkat nem „gyártott”, s nem lehet – ha 2020-ban lehet ilyen kifejezéssel élni – egy középkori *fake news*-szerzőként aposztrofálni. A krónikás tájékozottságához kétség sem fér, ahogy ahhoz sem, hogy a westminsteri udvarhoz közeli, a Plantagenet királyi hatalomhoz ezer szállal politikailag is kötődő, „házi” monostor falai között a kor diplomáciai levelezéséhez hozzáférhetett, s tudatosan is „gyűjtötte” a „nemzetközileg” is fontosnak tartott híradásokat.⁵ A krónikás folyamatosan gyűjtötte és rendszerezte a krónikájába illesztendő piszkozatokat, híradásokat, különböző füzetlen feljegyzéseket és eredeti dokumentumokat.⁶ Hans Eberhard Hilpert rámutatott, hogy közvetlen hozzáférése volt a Számvevőszék „Vörös Könyvéhez” (*Red Book of the Exchequer*), amely többek között a diplomáciai levelek másolatait, közöttük például IX. Gergely és II. Frigyes leveleit is őrizte.⁷ Hozzáférhetett a széles európai kapcsolatrendszerrel rendelkező Cornwalli Richárd, a király, III. Henrik öccse levelezéséhez.⁸ Más kutatók úgy fogalmazzák, Paris meggyőző bizonyítékokkal szolgál, hiszen bár néha belenyúlt a forrásokba, mégis, a királyhoz közel álló St. Albans kolostorában minden Angliába eljutott, illetve általa ott fellelt híradást és levelet összegyűjtött, s így rengeteg autentikus forrás került a kezébe, sokkal több, mint bármely más korabeli történetírónak.⁹

² Matthew Paris, CM.

³ Lásd például: Lewis 1987.; Vaughn 1958. 111., 126. o.

⁴ Papp Reed 2018. 273–279. o.

⁵ Weiler 2009. 265. o.

⁶ Papp Reed 2008–2011. 237. o.

⁷ Hilpert 1981. 53–61., 120–152. o.

⁸ Hilpert 1981. 90–119. o.

⁹ Schmieder 1991/2003. 338–347. o.; Papp Reed 2008–2011. 248. o.

Anglia ebből a szempontból – ahogy írásunkban Laszlovszky Józseffel és Papp Reed Zsuzsannával megfogalmaztuk¹⁰ – nem egy távoli, elszigetelt „sziget” volt a XIII. századi európai politika színpadán, hanem a korabeli diplomácia alkotó részese. Erről tanúskodik az is – amit korábbi írásomban részletesen kifejtettem –, hogy I. Edward, még walesi herceg korában (1272 előtt), majd trónra lépve a mongolokkal való frank–keresztény szövetség oszlopaként minden releváns, akár a magyarországi tatárjárást érintő információknak a birtokában volt, sok esetben éppen feltehetően a korábbi évtizedek St. Albans-i hírforrásainak köszönhetően. Anglia a mongolokat érintő kérdésekben nemcsak „képben” volt, hanem – ha lehet megint egy XXI. századi kifejezéssel élni – információs „hub”-nak számított.¹¹ Értesülései már az 1250-es években messze megelőzték a pápai udvaréit, vagy akár a Capetingekhez eljutott információkat. A későbbiekben „tudósítói” voltak a lyoni zsinaton is.¹² Éppen ezért még azoknak a Paris-féle híradásoknak is van relevanciájuk, amelyeket a kutatás kételkedve fogad. Bennünket az érdekel, hogyan jutottak el a mongolokról érkező hírek Nyugatra, s itt Matthew testvér megkerülhetetlen. Úgy vélem, az, hogy egyes, térben esetleg közelebbi, osztrák vagy cseh krónikák nem számoltak be olyan részletesen a tatárjárásról, mint St. Albans kórníkása, nem jelenti azt, hogy egész Európában a magyarországi események iránt csekély lett volna az érdeklődés.¹³ Voltak udvarok, ahol korán felismerték: a mongolok jelentős szerepet fognak játszani Európa – és a Szentföld – politikájában, és a rájuk vonatkozó információknak nagy politikai értéke van. Ebben a vonatkozásban Matthew Paris műve mellett a Veszprémi László és Csukovits Enikő által bemutatott Korykos-i Het(h)um/Hayton örmény herceg krónikája érdemel figyelmet.¹⁴

A híradásoknak fontos szerepet tulajdonító fejedelmi udvarok sorában Anglia mellett megemlítendő a brabanti hercege, vagy az éppen személyesen, területi közelség okán is érdekelt türingiai tartománygrófé. Más udvarok sokkal később jutottak el annak a felismeréséig, hogy a mongolokkal foglalkozni kell: mind a francia királyság, mind a Szentszék évtizedekig „csak” megtéríteni akarta a szerintük a kereszténységgel szimpatizáló mongol kánokat, s nem vette figyelembe, hogy az új politikai világrend részeseiként kell számolni velük. S ehhez, Angliában is, minden információra szükség volt. St. Albans kolostora ebből a szempontból egyáltalán nem unikális, legfeljebb a Plantagenetek egyfajta professzionális módon működő hírszerző gépezete állt mögötte. Paris tisztában volt a magyarországi helyzettel. (Hasonlóképpen, Hetum hercegnek is voltak információi a muhi csatáról, igaz, nem pontos, szóbeli híradások jutottak el hozzá a magyarországi, és az osztrák hadjáratról.) Paris műve fontos közvetítője volt a mongolokkal kapcsolatos információknak. Mindazonáltal nem célja jelen munkának, hogy St. Albans krónikásának hitelességéről teljes képet adjon. Veszprémi László is kifejti, hogy Matthew Paris – talán azért, mert a Hohenstaufenek pártján állott –, komolyan gondolhatta, hogy a mongolokat II. Frigyes császár erélyes fellépése kényszerítette visszafordulására, s ennek bizonyítására fiktív segítségnyújtást és csatákat is beemelt művébe.¹⁵

¹⁰ Bárány – Laszlovszky – Papp Reed 2008–2011. I. k. 5–7. o.

¹¹ Papp Reed 2018. 275. o.

¹² Saunders 1969. 131. o.

¹³ Csukovits 2015. 105–106. o.

¹⁴ Csukovits 2015. 46. o.

¹⁵ Rudolf 1977. 96. o.; Matthew Paris, CM IV. 131., 298. o.

Mindezen vonatkozásokat azonban itt nem vizsgáljuk. A krónikás első látásra is nyilvánvalóan megkérdőjelezhető közléseit – például azt, hogy a tatárok Frízföldet is pusztítják, s ez az oka annak, hogy az angliai kikötőkben, Yarmouth-ban akadoznak a heringszállítványok¹⁶ – e helyütt nem is vesszük górcső alá, hiszen megtette azt a szakirodalom több évtizeden keresztül. Kétségtelen, a fenti példák elrugaszkodtak a valóságtól: a mongolok ekkor nem értek el a Balti-tenger partjára, s csak néhány poroszországi vagy Hansa-városra lehetett hatással a lengyelországi dúlásuk. Nem feladatunk tehát, hogy elsődlegesen az autenticitás kérdését vizsgáljuk, csupán az érdekel bennünket, Paris milyen csatornákon át jutott információkhoz, s ő milyen értesüléseket továbbított a nyugati fejedelmi udvarokhoz. Mindemellett csak úgy lehet kellő kritikával megközelíteni Matthew Parist, hogy az általa közölt leveleket mindig is a korszak diplomáciai levelezésének keretei közé illesztve vizsgáljuk.

E helyütt alapvetően az elbeszélő forrásokat nem tárgyalom, legfeljebb abban a vonatkozásban, ha olyan információt közölnek, amelyek a tatárokról nyugatra, a fejedelmi udvarokba eljutott hírekhez szorosan kapcsolódnak. Néhány helyen ugyanis szükséges kitekintnünk: nem csupán Matthew Paris volt jól értesült. Egy sor angliai évkönyv és krónika feljegyezte, hogy egy idegen barbár nép tör Európára és közeledik a Szentföld felé. A távoli Észak ciszterci monostorának, a skóciai melrose-i Szűz Mária apátságának 1270 előtt alkotó krónikaírója is feljegyezte már az 1238-as év alatt, hogy a tatárok népe a kereszténység elleni invázióra készül.¹⁷ Ugyancsak a ciszterciek csatornáin, rendtársain keresztül értesült igen korán, első kézből az eseményekről Trois-Fontaines-i Albericus (Albéric/Aubry).¹⁸ Albericus a Châlons-sur-Marne-i egyházmegyében fekvő monostorban, Champagne-ban nem messze volt a Birodalom határától, Lotaringiától. Viszonylag közel lévén a Rajna-vidékhez, a középkori kommunikációs szisztéma champagne-i centrumában élve részesévé válhatott sok információnak. Akár magyar – példának okáért cikádori – ciszterektől is szerezhetett híreket, vagy akár a jól értesült heiligenkreuzi monostorból is, sőt, továbbíthatta értesüléseit a rend csatornáin például Waverley felé. Jelen tanulmányban értelemszerűen a francia elbeszélő forrásokat sem vizsgálom. A francia krónikáknak és évkönyveknek a tatárjárást is érintő magyar vonatkozásait részletesen áttekintette Csákó Judit.¹⁹

Pápa és császár

Már 1241 tavaszán felmerült a pápai udvarban, hogy a legjelentősebb keresztény hatalmakat bevonják egy mongolok elleni kereszties hadjáratba. Magyarország összeomlása megdöbbentette a pápát, Frigyes császárt és a Nyugat hatalmasságait is, de arra nem álltak készen, hogy segítséget nyújtsanak a tatárok további előrenyomulásának megállításában.²⁰ A tatárok inváziójának híre nagy valószínűséggel elérte Rómát már az év elején

¹⁶ *Matthew Paris*, CM III. 488–489. o. és IV. 109. o.

¹⁷ *Chronica de Mailros*, 149. o.

¹⁸ *Csákó* 2012. 445., 457. o.

¹⁹ *Csákó* 2015. 103., 137. o.

²⁰ Nem tárgyalom itt részletesen a Julianus által hozott „ultimátum” kérdését, amelyet állítólag Meráni Bertold aquileiai pátriárka juttatott el a pápának. Erről lásd *Sinor* 1952. 600–601. o. Arról, hogy II. Frigyes is kapott ilyen, lásd *Jackson* 2005. 63. o. (Igaz, ő gyanakvással fogadja.) *Bezzola* 1974. 77. o., 76. jegyz.

(kora tavaszán), s a konkrét, lengyelországi és magyarországi eseményekről is tudnia kellett a Szentszéknek már április derekán. Még a legnicai és a muhi ütközetet megelőzően, de a mongolok betörését követően Albert Beheim/von Beham pápai legátus, lorschí, utóbb passzauai főesperes a bajorországi Landshutból azt kérte a pápától, hogy a tatárok magyarokra, lengyelekre, németekre és csehekre leselkedő veszélye miatt küldjön ki legátust.²¹ Néhány héttel később a vereségek híre eljutott Bajorországba: egy sor itáliai egyházfőhöz és városhoz – Filippo Fontana ferrarai püspökhöz, Jacopo Tiepolo velencei dogéhoz, Gregorio di Montelongo lombardiai legátushoz, Bolognához, Milánóhoz és Bresciához – írott levelében a legátus figyelmeztetett a veszedelemre.²² Itáliában 1241 júniusában már azt is tudták, hogy a tatárok Lengyelországot és Magyarország nagy részét meghódították.²³ IV. Béla 1241. május 18-i IX. Gergely pápához Zágrábból írott levele június derekára a Városba érkeztetett.²⁴ (A pápa már egy június 14-i levelében említést tett arról, hogy a keresztény egyházat megtámadta a tatárok „rettenetes népe”.²⁵) A király a pápához küldte Báncsa nembéli István váci püspököt, volt kancellárt (1238–40).²⁶ A püspök beszámolt a Szentatának a tatár pusztításról,²⁷ aki június 16-án kereszties hadjárat szervezésével bízta meg.²⁸ IX. Gergely ugyanaznap írt IV. Bélának, és közölte, ugyanazt a bűnbocsánatot adja mindenkinek, aki a kereszt jelét felöltve a tatárok ellen indul, mint a Szentföldre menőknek.²⁹

Ütközben a váci püspök segítséget kért II. Frigyes császártól is.³⁰ Az uralkodó immár hónapok óta a rebellis guelf Faenza megvívásával foglalatoskodott, de júniusban kitérőt tett Fano, majd Spoleto felé.³¹ Frigyes vagy még Faenzában, vagy már Spoletoiban, esetleg ütközben fogadta Béla követét.³² A püspök látogatása után – már Spoletoiban, június 20-án – a császár követet küldött a Kúriába,³³ írt a római szenátusnak,³⁴ és válaszolt a magyar

²¹ 1241. április 10.: RI V,2,4. nr. 11 323.; *Strakosch-Grassmann* 1893. 54. o.

²² 1241. május 6.: Albert von Beham, 28., 30. o.; RI V,2,4. nr. 11330.; 1241 május-júniusára datálja: *Schmieder* 1991/2003. 345. o. 22. és 23. jegyz.

²³ Bartholomeus trienti domonkos Egnon von Eppan (Egnone di Appiano) brixeni püspöknek. HDFS V/2. 1146. o.; RI V,1,1. nr. 3209.

²⁴ RA nr.706.; RI V,2,4. nr. 11334.; *Theiner*, nr. 335.; Tatárjárás, 164–165. o.

²⁵ „per incursum gentis horride”: RI V,2,3. nr. 7366.; HDFS V/2. 1136. o.; MGH Epp. I. nr. 820. o.; Reg. Boh. I. nr. 1042.

²⁶ *Kiss* 2015. 19–20. o.; *Almási – Koszta* 1991. 9. o.

²⁷ *Kiss* 2015. 22. o.; *Almási – Koszta* 1991. 10. o.

²⁸ *Pothast* nr. 11033.; *Theiner*, nr. 338.; *Kiss* 2015. 30. o.

²⁹ RGIX III. nr. 6057.; *Pothast*, nr. 11 034.; *Theiner*, nr. 337.; RI V,2,3. nr. 7367.; MGH Epp. nr. 821. Június 17-re keltezi: Tatárjárás, 173. o.

³⁰ „audito verumtamen per venerabilem episcopum Wacziensem legatum ad nos regis Ungarie”: II. Frigyes a római szenátushoz: Spoleto, 1241. június 20.: HDFS V/2. 1141. o. Itt is szólt arról, hogy a tatárok előrenyomulásáról kapott hírt a váci püspök útján. II. Frigyes leveleit érinti Veszprémy László jelen számban közölt tanulmányában.

³¹ Frigyes hónapok óta a város előtt állt táborban, de 1241 júniusában Fanóban és Spoletoiban járt, majd július elejére tért vissza Faenza falaihoz. RI V 1,1, nr. 3136–3202., 3210–3215. RI V,3. xxx. o.; Rycardi de Sancto Germano *Chronica*. 146–147. o.; RI V,2,3. nr. 7364a.

³² Spoleto: *Pauler* 1893. II. 227. o. Faenza: *Kiss* 2015. 23. o. Igaz, a bizonyíték – II. Frigyes III. Henrik angol királyhoz intézett július 3-i, Faenzában írott levele – nem közli pontosan, hogy a váci püspök hol járult a császár színe elé. HDFS V/2. 1150. o.; *Matthew Paris*, CM VI. 116. o.

³³ 1241. július 3-án szólt róla III. Henriknek írott levelében: „ad sedem apostolicam nuncios misimus speciale supplicaturos summo pontifici”: HDFS V/2. 1145. o.

³⁴ HDFS V/2, 1139–1143. o.

királynak.³⁵ Mivel azonban Báncsának már legkorábban június 16-án Rómában kellett lennie, így jónéhány nappal korábban érhetett a császár udvarába, s nem kevés idő telhetett el, amíg Frigyes reagált a hírekre. Nem úgy tűnik, hogy túlságosan aggódott volna a tatárok miatt. A császár mindazonáltal ekkorra már számos csatornán keresztül értesülhetett a mongolok támadásáról, mivel azok már április első napjaiban a sziléziai–morva határon, a Birodalom határán álltak. Július 3-i, III. Henrik angol királyhoz írott levelében (lásd alább) maga is tanúsítja, hogy érkeztek hozzá hírek a fiától, Konrádtól, a cseh királytól, Ausztria hercegetől, II. Ottó bajor hercegtől és követektől.³⁶ Igaz, június végi leveleinek frazeológiája alapján azt kellene látnunk, Frigyes valóban elkötelezte magát a tatárok elleni fellépés mellett. Arról szólt, hogy mivel már a „legközelebbi védfal ég” (*proximo ardente pariete*), Magyarországot is leigázták, s mivel a császári méltóság a keresztény vallás védelmére kötelezi, neki is és ellenségeinek is le kell tenniük a fegyvert.³⁷ Június végén úgy hírlett Észak-Itáliában, hogy a császár ahelyett, hogy Bologna ostromához fogna, a veszedelem miatt Róma felé tart, hogy a szentatyával tárgyaljon.³⁸ Addig azonban, amíg a pápával békét nem köt, mindössze annyit tudott javasolni IV. Bélának, hogy igyekezzen erejét összegyűjtve fiához, Konrádhoz csatlakozni.³⁹

Ismert a történetírásban, hogy IV. Béla a tatárok elleni segítségnyújtás fejében hajlandó volt vállalni a birodalmi hűbért. A felajánlás vélhetően István váci püspök útján érkezhett a császárhoz. A IV. Béla II. Frigyes császárnak küldött levelében foglalta az egykorú kútfők közül – a jól értesült császári kancelláriai nótárius, majd birodalmi kamarás – San Germanói Richárd (Rycardus de Sancto Germano), illetve a kölni Szent Pantaleon-kolostor évkönyvei őrizték meg.⁴⁰ A hűbér kérdése megjelenik ugyan Matthew Parisnél is, igaz, ő úgy tudósít, hogy a király segélykérése után a császár nagy sereggel legyőzi a mongolokat, felszabadítják a tatárok alól, aminek fejében az uralkodó a Birodalom vazallusává lesz, és 300 lovaggal tartozik kiállni.⁴¹ Még érdekesebb a *Heiligenkreuzi Évkönyvek* folytatásának okfejtése, mely szerint a császár azért nem adott segítséget IV. Bélának, mert a király „a hívó szót, hogy hozzá utazzék, és vele beszéljen, megvetően visszautasította”.⁴² Mindazonáltal a császár egyetlen későbbi megnyilatkozása sem érinti a hűbér kérdését. A Báncsával történt találkozás után IV. Bélához írott levele sem utal a hűbér kérdésre.⁴³ A július 3-án Faenzából III. Henrikhez írt levelében sem szól IV. Béla „ajánlatáról”, pedig ebben igen hosszan értekezik a tatárok inváziójáról, illetve

³⁵ HDFS V/2. 1143–1146. o.

³⁶ HDFS V/2. 1150. o.

³⁷ Tatárjárás, 174–175. o.; RI V,1,1. nr. 3211.; *Pálffy* 1928. 37. o.

³⁸ HDFS V/2. 1146. o.; RI V,1,1. nr. 3209.

³⁹ Tatárjárás, 174–175. o.

⁴⁰ „rex Ungarie significavit eidem imperatori per Guaciensem episcopum legatum suum, et per litteras suas, per quas se ipsum et regnum Ungarie sue promittit subicere dicioni, dummodo per ipsum imperatorem ab ipsis Tartaris protectionis sue munimine defendatur”: Ricchardus de S. Germano Chronicon, 380. o.; Rycardi di Sancto Germano Notarii Chronicon, 209. o.; „ab imperatore auxilium postulavit, sponsa illi perpetua subiectione, si per operam suam contingeret ipsum regnum suum recuperare”: Annales S. Pantaleonis Coloniensis, 535. o. A hűbér ügyére utal II. Frigyes Encyclica contra Tartaros-ában is, amelyben Spoleto előtt, június 20-án hadba szólította Svábföld nemességét: MGH Constit. II. nr. 235. Bekerült Petrus de Vinea leveleskönyvébe. *Petrus de Vinea*, I. 197. o. Szerepel Huillard-Bréholles okmánytárában. HDFS V/2. 1141. o.

⁴¹ 1244 alatt: *Matthew Paris*, CM IV. 298. o.; *Jackson* 1991/2003. 353. o.

⁴² Tatárjárás, 44.; *Continuatio Sancrucensis Secunda*, 640–641. o.

⁴³ HDFS V/2. 1139–1143. o.

beszámol a váci püspök látogatásáról is.⁴⁴ Azt sem említi, hogy a magyar király követe levelet is hozott számára. Kérdés, ha az uralkodó ilyen részletesen beszámolt a Báncsától kapott hírekről, miért nem említette az ország hűbérének kérdését.

Az angol uralkodónak írott, július 3-i császári levél két osztrák kézirat mellett egyedülként Matthew Parisnél maradt fenn.⁴⁵ Ahogyan Veszprémy László is rámutat jelen számban olvasható tanulmányában, az angol krónikás a levél szövegébe több helyen is belenyúlt.⁴⁶ (Maga a *Tatárjárás*-kötet is Matthew Paris „szerzőségét” vélelmezve az elbeszélő források között listázza.) A levelet hiteltelennek tartják más kutatók is.⁴⁷ A kreáció bizonyítéka lehet az is, hogy a levél élénk képekkel vádolja IV. Bélát, s a muhi vereségért a „tunya és gondtalan” király hanyagságát okolja. Sinor Dénes is úgy látta, Paris valószínűleg különböző korábbi levelekből tákolta össze egy „császári levelet”.⁴⁸ Mindenesetre a levél „alkotójának” pontos ismeretekkel kellett rendelkeznie a muhi csatáról, hiszen tud arról, hogy a király bízott a Sajó-menti sík „természetes védelmében”, s így a magyarokat „minden irányból körbevették”, illetve arról is, hogy a magyarok a „táborukkal” akartak ellenük szegülni. Arról is pontos információi vannak a szerzőnek, hogy a király „testvéréhez, az illír királyságba futott” – Kálmán herceg pedig valóban Segesdre, majd Szlavóniába tartott sebesülését követően. Ezek a részek – mint a váci püspöknek a császárnál tett követségéről szólók – egy eredeti forrásra mehetnek vissza, hiszen azokról a császár más, nem Matthew Parisnél fennmaradt megnyilatkozásaiban is beszámol. Létezhetett egy eredeti magva a levélnek, amelyben II. Frigyes valóban jelezni kívánta, hogy konkrét lépéseket tett, s fiát, Konrádot és a Birodalom más fejedelmeit megbízta azzal, hogy állítsanak fel egy sereget a tatárok ellen. A szerző figyelmeztette a keresztény fejedelmeket, hogy a tatárok veszedelme nem csak a Birodalmat érinti, hanem „az egész kereszténységet általános pusztulással fenyegeti”, mivel már „Ausztria határainak szomszédságába kerültek”. Ausztria határán kell felkészülni a védelemre, hiszen immár azt tervezik, hogy Németországba is betörnek, ami „a kereszténység kapuja” (*velut Christianorum januam*).⁴⁹ Jelen tanulmány szempontjából a legfontosabb, hogy a tatárok további terveket szönek. Valóban, már az év késő tavaszán, kora nyarán felmerülhetett, hogy a tatárok – mivel nem tudtak átkelni a Dunán, s a Dunántúlt egyelőre csak „fenyegették előzőnléssel” – inkább a cseh és az ausztriai határra helyeznek nagyobb nyomást, és inváziójuk új iránya a Birodalom lesz.

Több udvarba is érkeztetett a faenzaihoz hasonló tartalmú császári levél, de az angol királyhoz írott másolatán kívül csak egy, a francia uralkodóhoz írott ismert.⁵⁰ A Szent Lajoshoz írott témája azonban alapvetően nem a mongolok elleni kereszties háború, jóllehet csak általánosságban szól a keresztény hit védelméről, hanem még mindig a IX. Gergely

⁴⁴ HDFS V/2. 1148–1154. o.

⁴⁵ III. Henrikhez: 1241. július 3.: *Matthew Paris*, CM IV. 112–119. o.; *Tatárjárás*, 50–52. o. Ford. *Mezei Mónika*. RI V 1,1. nr. 3216.; HDFS V/2. 1148–1154. o.

⁴⁶ *Hilpert* 1981. 154. o.

⁴⁷ *Papp Reed* 2008–2011. 236. o.; *Lewis* 1987. 179. o.

⁴⁸ „rex deses et nimis securus”: *Matthew Paris*, CM VI. 113.; *Papp Reed* 2008–2011. 248. o. A „király csak tétlenkedett... szerfelett biztonságban érezte magát, elbizakodva és tudatlanul lenézte az ellenséget”. Ford. *Mezei Mónika*. *Tatárjárás*, 50. o.; „tétlen és könnyelmű király”. *Sinor* 2003. 320. o., 50. jegyz. Ford. *Majorossy Judit*.

⁴⁹ *Tatárjárás*, 50–51. o.

⁵⁰ Ricchardus de S. Germano Chronicon, 381. o.

elleni „áskálódás” köti le az uralkodót,⁵¹ mi több, a francia uralkodó válaszelevele sem tükrözi, hogy a központi kérdés a tatár veszedelem lenne.⁵² Egyedül Matthew Paris közléséből ismerjük, hogyan reagált Lajos király a mongol veszedelemre. A krónikás színpadias beállítása – szinte dramatizálva ad vissza egy dialógust – szerint amikor anyja, Kasztíliai Blanka hírét vette a tatárok pusztításának, „könnyek között kérdezte fiát”, van-e remény, hogy megmeneküljenek, vagy pedig „mindnyájan a tatárok kardja általi halálra ítéltetek”. A király „szomorú hangon” azt válaszolta, „reménykedjünk, hogy Isten kegyelme megtart mindnyájunkat”.⁵³ Nem tudunk azonban arról, hogy Lajos ez idő tájt bármit is tett volna a mongolok ellen szerveződő kereszties háború ügyében, jóllehet nem kerülhették el a királyságába is érkező hírek Magyarországról és a Birodalomban induló kereszties hadról, amely Franciaország határaihoz közel is éreztette hatását (Brabantban, Pfalzban és a Rajna-vidéken, Lotaringiában).⁵⁴

Rómában IX. Gergely pápa nem késlekedett István váci püspök látogatását követően: még ugyanaznap, június 16-án írt a zágrábi és csázmái domonkosoknak, hangsúlyozva, hogy az egész keresztényiség veszélyben van;⁵⁵ törvénykezési szünetet engedélyezett Benedek fehérvári prépostnak, kancellárnak;⁵⁶ illetve a magyar főpapoknak is kifejezte fájalmát amiatt, hogy a tatárok az egész keresztény világ elpusztítására készülnek.⁵⁷ A Szentatya június 19-én levelet írt a németföldi premontrei, ferences és domonkos provinciálishoz, a heiligenkreuzi ciszterci és a bécsi domonkos perjelhez, hogy hirdessék a keresztet, mivel az a veszély fenyeget, hogy a tatárok Csehországot és Németországot is megtámadják.⁵⁸ Ugyanakkor – az osztrák és karintiai herceg értesítését, híradásait kézhez véve – újfent engedélyezte a szentföldi harcra tett fogadalmak *commutatio*ját.⁵⁹ Június végére a sziléziai és morvaországi pusztítás hírei elértek Rómába, ez ügyben írt is a pápa Tamás boroszlói püspöknek.⁶⁰ IX. Gergely július 1-jén egy újabb levelet írt IV. Bélának, és azon kívül, hogy segítséget ígért, tájékoztatta arról, hogy a békekötés érdekében követeket küld a császárhoz.⁶¹ A pápa tehát még halála előtt késznek mutatkozott, hogy kereszties erőket csoportosítson át a Magyarországot dúló mongolok elleni háborúhoz. A pogány veszély ellenében felhívta az összes keresztény fejedelmet, s különösen számított a császárra, III. Henrikre és IX. Szent Lajosra.⁶²

II. Frigyes császár a továbbiakban sem tett eleget a pápa 1241 nyarán tett felszólításának. Béla könyörgése sem hatotta meg különösebben, annak ellenére, hogy San Germanói Richárd is úgy vélte, a tatárok „Németország kapujában” állnak.⁶³ Az igazság-

⁵¹ *Matthew Paris*, CM IV. 119.; HDFS V/2. 1154.; RI V/1,1. nr. 3217.

⁵² Frigyes 1241. szeptemberi válaszából lehet Lajos reakciójára következtetni: RI V,1,1. nr. 3218.; HDFS VI. 2–3. o.

⁵³ *Matthew Paris*, CM IV. 111–112. o.; *Bezzola* 1974. 81. o.

⁵⁴ *Reitz* 2005. 70. o.

⁵⁵ *Pothast*, nr. 11032.; *Theiner*, nr. 340.; RGIX III. nr. 6062.; ÁUO II. nr. 77.; RI V,2,4. nr. 11 377.

⁵⁶ RGIX III. nr. 6055.; *Pothast*, nr. 1036.; *Theiner*, nr. 341.; ÁUO II. nr. 78.

⁵⁷ *Pothast*, nr. 11035.; *Theiner*, nr. 339.; ÁUO II. nr. 76.; Tatárjárás, 174. o.

⁵⁸ *Pothast*, nr. 11038.; RGIX III. nr. 6072.; 6073. 6074., 6075.; RI V,2,3. nr. 7368.

⁵⁹ MGH Epp. I. nr. 822.; *Jackson* 1991/2003. 351. o.

⁶⁰ *Pothast*, nr. 11042. Lásd *Bachfeld* 1889.

⁶¹ *Pothast*, nr. 11043.; RGIX III. nr. 6094.; *Theiner*, nr. 342.; MGH Epp. I. n. 826.; RI V,2,3. nr. 7372.; Lásd *Kiss* 2015. 30. o.

⁶² *Theiner*, nr. 339.; ÁUO II. nr. 76.; *Soranzo* 1930. 69. o.

⁶³ „quod iam devicto rege Ungarie essent in foribus Alamannie”: MGH SS XIX. 380. o.

hoz hozzátartozik azonban, hogy június 20-án, Spoleto falai előtt Frigyes hadba szólította Svábföld és más hercegségek nemességét a mongolok ellen.⁶⁴ A tatárok harcmódoráról és a Magyarországról érkező híreknek azonban volt némi foganatja, mivel Frigyes – lehetséges, hogy még a váci püspök híreinek érkezése előtt, májusban – rendelkezéseket adott ki a felállítandó birodalmi seregeknek: a nyílt mezei ütközeteket kerüljék el, az erődtett helyeket lássák el utánpótlással – gabonával, és „nem sörrel” –, valamint előírta, milyen fegyverzetben álljanak fel. A birodalmi felkelést elrendelő németországi régens-kormányzat mandátuma értelmében számszerűjászokat és fizetett nehézpajzosokat kellett felfogadni.⁶⁵

Mindazonáltal még egy jelentősebb erő állott rendelkezésre 1241 nyarán Itáliában, s meg is lehetett az esélye, hogy Magyarországra induljon: Cornwalli Richárd angol herceg, III. Henrik öccse épp ekkor érkezett meg szentföldi keresztes hadjáratról és szállt partra Itáliában – július 1-jén Trapaniban.⁶⁶ Palesztinában nem termett az angol keresztesek számára sok babér, a kontingenst nem érték nagy veszteségek 1239–40-ben, így adott lett volna, hogy Richárd herceg Magyarországon tegyen eleget a pogány elleni harcra tett esküjének. Cornwall hercege az év nyarán valóban járt Frigyes császárnál, majd Rómába is elment, s közvetített a császár és a pápa közti békéért,⁶⁷ IX. Gergely azonban augusztus végén meghalt, a Hohenstaufenektől fenyegetett bíborosi kollégium pedig nem volt már képes Richard seregét a mongolok ellen irányítani.

IX. Gergely halála megtörte a keresztes készülődést. A császár augusztusban újra írt az angol uralkodónak és más fejedelmeknek. Itt szólt a tatár veszedelem közelségéről, ami a kereszténység közös ügye. Most, hogy nincs pápa Szent Péter trónján, sokkal inkább a fejedelmekre hárul, hogy együtt törjék le a támadást. Igaz azonban, hogy levelének döntő fontosságú részei a fejedelmeknek a pápa halála utáni új helyzetben követendő politikája után érdeklődnek.⁶⁸ A következő pápát csak október 25-én sikerült megválasztani, az időközben a Róma falainál táborot verő császári seregek árnyékában.⁶⁹ IV. Celesztin ráadásul november 10-én meghalt, így a császárpárti Orsinik és a velük szembenálló Colonnák vetélkedése új teret nyert. II. Frigyes úgy vélte, most, hogy végre megszabadult az „Antikrisztustól”, saját egyházfőjét ültetheti Szent Péter székére. A bíborosi kollégium azonban titokban elmenekült Anagniba, s újabb, most még hosszabb ideig – több, mint másfél évig – tartó huzavona vette kezdetét. Pápát csak 1243 júniusának végén választottak, addig a tatár veszedelem, talán kijelenthetjük, a legkevésbé sem izgatta a feleket. Az

⁶⁴ Encyclica contra Tartaros: MGH Const. II. nr. 235.; HDFS V/2. 1142. o.; RI V,1,1. nr. 3210.; *Bradács* 2014. 12. o.

⁶⁵ „Principes non ineant campstre bellum cum Tartaris, sed terminos suos defendant ne si contingeret eos succumbere, quod Deus avertat, non possint vires suas de cetero congregare. Habeant balistarios... Non fiat cervisia, sed frumentum reddetur... Non ducantur victualia ad Rhenum, sed tantum ad loca defensionis... Item habens tres marcas in redditibus habeat scutum.” Praecepta bellica: MGH. Const. II. nr. 335.; HDFS V/2. 1215. HDFS V/2. 1165–1167. o.; *Rudolf* 1977. 88. o.; *Bradács* 2014. 12. o.

⁶⁶ RI V,1,2. 389. o.; *Soranzo* 1930. 64. o. Hónapokon át Itáliában maradt, csak 1242 januárjában ért vissza Angliába.

⁶⁷ *Bezzola* 1974. 57. o.; *Matthew Paris*, CM IV. 147. o.

⁶⁸ HDFS V/2. 1165–1167. o.; RI V,1,1. nr. 3225.

⁶⁹ Frigyes seregei már júniusban bevették Spoleto-t és Ternit, majd Róma felé vonulva, augusztusig feldülták Fano, Assisi, Rieti, Narni és Tivoli környékét. RI V,1,1. nr. 3215a; 3219a; 3219b; 3222–3222a; 3223. RI V,2,3. nr. 7364a.; RI V,3,5. xxx. o. 1241 júliusában a Rietiben tartott tárgyalások kudarcot vallottak, és a birodalmi sereg egyenesen Róma felé tartott. RI V,1,1. nr. 3221.; HDFS V/2. 1158. o.

új pápa, IV. Ince pontifikátusának kezdeti szakaszában szinte minden energiájával a császárság és pápaság közötti ellentétek felszámolásán dolgozott. Frigyes évek óta fogságban tartott olyan kardinálisokat, akik még a IX. Gergely által összehívott zsinatra akartak eljutni. Úgy tűnt, kezd normalizálódni a helyzet, hiszen 1244 márciusában Amalfiban végre tárgyalóasztalhoz ült Frigyes és Ince, de az egyezményt a császár nem tartotta be, s a pápa kénytelen volt elmenekülni Lyonba. Talán már el is „felejtették”, hogy 1241-ben a tatárok dúlták Magyarországot, amikor végre IV. Ince 1243-ban felszólította Bertold aquileiai pátriárkát, hogy Németországban hirdesse meg a keresztet,⁷⁰ majd a lyoni zsinaton 1245 júniusában napirendre tűzte a mongol veszedelem ügyét.

Hírek Németföldről

A Német-római Császárság nyugati területeit – különösen a németalföldi és Rajna-vidéki tartományokat – igen gyorsan bejárták a mongol pusztítás hírei. A kölni és a worms-i évkönyvek már 1241 tavaszán részletesen beszámolnak a lengyel- és magyarországi helyzetről.⁷¹ A kölni kolostor évkönyve arról is tudósít, hogy a muhi csatában sok „német és francia” esett el, utóbbival vélhetően a szerzetes lovagrendekre utalva. Morvaország dűlő-sáról is a legriasztóbb eseményeket Kölnben jegyezték fel: az évkönyvek szerint a tatárok „egyetlen éjszaka alatt négy nap járótutát” tettek meg, s közben a meissen-i örgrófság területeit is érintették, s „rengeteg embert öltek meg ott is”. Az információáramlást szolgálta, hogy – ahogyan a kölni szerzetesek is kiemelték – Lengyelországból és Magyarországból „számos domonkos és minorita testvér menekült el”, akik aztán nagy részt vállaltak Németországban a kereszt hirdetésében. A Kölnbe érkező hírek „nagy riadalmat keltek még a távolabbi országokban is, a félelem nemcsak Galliát szállta meg, hanem Burgundiát és Hispániát is”.⁷² Több egyházmegyében, például a wormsiban is jelentősebb összegeket gyűjtöttek össze a keresztes háborúra.⁷³

IV. Béla az ifjú Konrádot is figyelmeztette, hogy a tatárok a „tél beálltával sietős menetben Németország felé fognak előnyomulni, s onnan... teljesen akadálytalanul elfoglalják az összes országokat és tartományokat”.⁷⁴ Feltehetően ez a levele is május 18-án vagy akörül kelt, Zágrábban. Nyilván a király sem volt naiv, s nem gondolta, hogy az Itáliában időző, s Németországot már 1237 óta fia kormányzatára, illetve helyette működő régensekre bízó Frigyes prioritásaiban Itália és a pápa elleni harc helyébe egyszeriben Magyarország védelme lép.⁷⁵ Ezért is fordult Béla közvetlenül Konrádhoz, illetve rajta keresztül a mögötte álló régenskormányzóhoz, (III.) Siegfried von Eppstein mainzi érsekhez. Maga II. Harcias Frigyes osztrák herceg is az ifjú Konrádhoz fordult.⁷⁶ Érdekes módon a történetírásban ritkán merül fel, hogy maga Konrád nem igazán nyújthatott volna segítséget, hiszen mindössze 13 éves volt, és helyette *Reichsgubernator* – 1242-ig a mainzi érsek

⁷⁰ Theiner, nr. 348.

⁷¹ Annales S. Pantaleonis Coloniensis, 535. o.; Annales Wormatiensis, 46–47. o.

⁷² Tatárjárás, 41–42. o.; Csukovits 2015. 106. o. A hír valóban elért a spanyol királyságokba: *Ruotsala* 2001. 33. o.

⁷³ Annales Wormatiensis, 47. o.

⁷⁴ RA II/1. nr. 707.; ÁUO II. 126.; RI V. 2. nr. 11 357.; Tatárjárás, 165–166. o.

⁷⁵ A császár már régóta beletemetkezett Faenza ostromába, 1240 szeptembere óta, s 1241 júliusáig semmi más nem érdekelte RI V,1,1. nr. 3136–3202., 3210–3215.; HDFS V/2. 1139. o.

⁷⁶ 1241. június 13.: ÁUO II. nr. 80.; Tatárjárás, 167–168. o.; Böhmer 1839. 114–116. o.; Bradács 2014. 8. o.

– igazgatta az országot.⁷⁷ Mint kiderült, sem Mainz főpapja, sem Konrád nem volt érzékeny. Az év elején mindenesetre az ifjú trónörökös is igen távol volt a keleti hadszíntértől – a márciust Hagenauban és Speyerben töltötte, majd áprilisban Frankfurtba távozott –, a nevében a régens által kiadott rendelkezések és levelek sem foglalkoztak a tatárokkal.⁷⁸ Az első lépésekre még a mainzi érsek is csak akkor szánta el magát, amikor egyre komolyabb híreket kapott arról, hogy a tatárok Szilézia felől a Birodalom határait fenyegetik: április 25-én Erfurtba hívott össze zsinatot és *Fürstentagot*,⁷⁹ és meghirdette a kereszt háborút.⁸⁰ A koldulórendiek ugyan felhatalmazást kaptak, hogy Krisztus minden hívét szólítsák fel a harcra, de a régenstanácsban meghatározó szerepet játszó prelátsók – például Wilbrand von Käfernburg magdeburgi érsek – igazából saját feltétlen hívekre támaszkodtak, és csak néhány püspök kapott arra közvetlen megbízást, hogy egyházmegyéjében hirdettesse Krisztus ügyét. A koldulórendiek sem kezdhették meg mindenhol a kereszt hirdetését, még a mainzi egyházmegye teljes részében sem, pedig Prága és Olmütz püspöksége is oda tartozott.⁸¹ Annak ellenére, hogy nem minden egyházfő lelkesedett teljes szívvel a kereszt hirdetése iránt, Heinrich von Tanne, Konstanz püspöke felhatalmazta a ferenceseket, hogy az egyházmegyéjében haladéktalanul kezdjék meg.⁸² (Mindazonáltal Némethonban még mindig előbb – már április végén, május folyamán – indult meg a mozgósítás, mint Itáliában. Láttuk, Gergely pápa csak június derekán szólított fel kereszt háborúra és hirdetett általános bűnbocsánatot – addig ő is a saját „antikrisztusával”, Friggyessel volt elfoglalva.) A németföldi hirdetés nem haladt tehát gördülékenyen. A konstanzi püspök május 25-én egy újabb, nyomatékosabb felszólítást küldött a ferenceseknek, hogy hirdessék a keresztet, mivel „a tatárok már a mainzi egyházmegye határait is megtámadták.”⁸³ A mainzi és a konstanzi egyházfők tevékenysége minden bizonnyal nagy hatással volt a Rajna-vidékre, a Svábföldre, s így a tatárjárás híre a nyugati udvarokba is eljutott.⁸⁴ Mivel Konstanz egyházmegyéjén fontos útvonalak haladtak keresztül, ezeken – például Strassburgon és Baselen át – a nyugati királyságok is értesülhettek a fenyegetésről.

Nem tudjuk, IV. Konrád német király ott volt-e Erfurtban. Azt azonban tudjuk, hogy – a mainzi érsek útján – április 25-e előtt egész Némethonra kiadott egy *Landfriedent* egészen Szent Márton napjáig.⁸⁵ Felszólította Némethország fejedelmeit és nemeseit, hogy tartományaikban hirdettessék a kereszt hadjáratot.⁸⁶ Minden bizonnyal az ifjú király nem távozott a Birodalom keleti részeire, Szászországba, hanem a központi, illetve a nyugati területeken maradván kezdett a szervezésbe. 1241. május 15-ére egy *Hoftagot* hívtak össze a Neckar-parti, württembergi Esslingenbe.⁸⁷ Konrád jelenléte miatt is a korábbi gyűlések

⁷⁷ *Bezzola* 1974. 77–81. o.

⁷⁸ RI V,4. nr. 576., 577.

⁷⁹ HDFS V/2. 1188., 1189–1191., 1208., 1209. o.

⁸⁰ RI V,2,4. nr. 11326a.; 11327.; HDFS V/2. 1209. o.; *Annales Wormatienses*, 47. o.; *Regesta archiepiscoporum Maguntinensium* II. nr. 1667.; *Jackson* 1991–2003. 349. o.

⁸¹ *Regesta archiepiscoporum Maguntinensium* II. nr. 1669.

⁸² HDFS V/2. 1209. o.; RI V,1,2. nr. 4437.

⁸³ „fines Maguntinas invaserunt”: RI V,2,4. nr. 11 339., 11 340.; HDFS V/2. 1213–1214. o.

⁸⁴ *Jackson* 1991–2003. 356. o., 18. jegyz.; *Chronicon Rhenense*, 74. o.

⁸⁵ *Jackson* 2005. 66., 80. o., 69. jegyz.; *Maier* 1994. 59–60. o.; HDFS V/2. 1211. o.

⁸⁶ „in partibus inferioribus”: HDFS V/2. 1214–1215. o.

⁸⁷ Esslingen: 1241. máj.: *Mandatum regis contra Tartaros*: MGH Const. II. nr. 336., 445.; RI V,1,2. n. 4438.

színhelyétől távolabbi, nyugatabbra lévő területek nemessége, a Hohenstaufok hívei is aktivizálták magukat, s gyűltek össze itt Pfalz, a Rajna-vidék, Alsó-Lotaringia, Svábföld keresztesei. Konrád május 19-én, pünkösöd napján öltötte magára a keresztet, és erre buzdította a fejedelmeket is,⁸⁸ majd július 1-jére hadbaszállást hirdetett Nürnbergbe.⁸⁹

A Rajna-vidék és nemessége mozgósításához nagyban hozzájárult, hogy májusban a szervezkedés e régióbéli főszereplője, Konrad von Hochstade kölni érsek is felvette a keresztet.⁹⁰ A „rajnai fejedelmek” közül sokan álltak Krisztus zászlaja alá.⁹¹ Több gróf vette fel a keresztet a sváb hercegségben.⁹² Kölnön, Pfalzon át Németalföld, Flandria is értesült a hírekről. A kölni érsekkel Anglia igen szoros politikai kapcsolatot ápolt, aktívizálódása a westminsteri udvarba is eljutott. Matthew Paris is feljegyezte, hogy Konrád érsek maga is írt a tatár veszélyről III. Henriknek.⁹³ IV. Konrád, illetve kormányzata május végén valóban elkezdte szervezni a birodalmi sereget, s jöllehet az indulás később Szent Jakab napjára (július 25.) tolódott, bizakodásra adott okot, hogy a király ténylegesen már ennél is előbb hadba szállt, megindította csapatait, s július 16-án Weidenben volt, 90 kilométerre Nürnbergtől keletre, néhány mérföldnyire a cseh határtól.⁹⁴

Nagy hatással voltak Nyugat-Európára a Birodalom keleti területeit ért mongol betörések: Szászországból, Meissenből gyorsan elértek a hírek az északi kereskedelmi utakon keresztül Flandriába, s azon keresztül Párizsba és Londonba is.⁹⁵ A trienti domonkos, Bartholomeus 1241 júniusában arról tudósított, hogy a mongolok Cseh- és Szászország határait dúlják.⁹⁶ Való igaz, Bajdar egységei az Odera völgyében nyugat felé törtek, és Meissen, és egyes nézetek szerint már Lausitz területeit is támadták.⁹⁷ Tagadhatatlan, hogy igen közel kerültek a Birodalom határához, sok esetben csak az Odera választotta el őket a Császárságtól. Az utóbb szentté avatott Andechsi-Meráni Hedvig – a Legnicánál elesett Jámbor Henrik sziléziai-boroszlói herceg anyja – az ütközet után a trzebnicai kolotorba vonult vissza, majd a nyugat felé előrenyomuló tatár seregek elől Krosno Odrzańskiebe menekült, amit valójában csak az Odera választott el a Birodalomtól (Alsó-Lausitz pár mérföldnyire volt). A már életében szentéletűnek tartott Hedvig kiterjedt dinasztikus és egyházi kapcsolatrendszerével vélhetően első kézből juttathatott el híreket a fejedelmekhez és a klérushoz, az elsők között például fivéréhez, Bertold aquileiai pátriárkához. Ugyancsak közvetlenül értesülhetett Hedvigtől Vencel cseh király, hiszen az uralkodó húga, Anna – a Legnicánál elesett herceg hitvese – együtt tartott a hercegével.

⁸⁸ Gestorum Treverorum Continuatio IV. 404. o.

⁸⁹ RI V,1,2. nr. 4436a.; *Böhmer* 1839. 116. o.; HDFS V/2. 1215. o.; *Schmieder* 1991–2003. 341. o.

⁹⁰ *Annales S. Pantaleonis Coloniensis*, 535. o.

⁹¹ „Demandaverunt autem principes regionum illorum principibus circa Renum manentibus, ut auxilium ferrent rebus christianis, et accensus est ignis Dei in populo”: Gestorum Treverorum Continuatio, 404. o.; *Jackson* 1991–2003. 350. o.

⁹² *Jackson* 1991/2003. 357. o., 20. jegyz.

⁹³ *Matthew Paris*, CM IV. 111. o.

⁹⁴ RI V,1,2 nr. 4439.; 4439a., 4440.; *Soranzo* 1930. 64. o.

⁹⁵ *Jackson* 1991/2003. 348. o.; Meissen szerepel a kölni évkönyvekben és a trienti domonkosnál is: „fines Missinensis attigit”: *Annales S. Pantaleonis Coloniensis*, 535. o.; HDFS V/2. 1146. o.

⁹⁶ „fines Boemie et Saxonie aggrediuntur”. HDFS V/2. 1146–1148. o.; RI V,1,1. nr. 3209.; *Soranzo* 1930. 64. o.

⁹⁷ *Jackson* 2005. 63. o. A forrásokban azonban csak Meissen szerepel.

Más mongol csapatok észak felé törtek előre Orda főserégétől, és már Sandomierz dűlása után Łęczyca és Kujávia felé fordultak.⁹⁸ Egyes portyázók betörték Toruń-nál a Német Lovagrend területeire is, és már Poroszországot dúlták, ami a Hansa-városokra is közvetlen hatással volt.⁹⁹ Felmerült a szakirodalomban, hogy a teuton lovagok is részt vettek a legnicai csatában, Osternai Poppo, későbbi porosz landmeister vezetésével,¹⁰⁰ de a mai kutatás igazolta, hogy ez nem igaz.¹⁰¹ Jóllehet Konrád freisingi püspök konstanzi főpaptársának írott levelében arról ad hírt, hogy a cseh király 600 teuton lovaggal állt fel a tatárok ellen, ezt más forrás nem támasztja alá.¹⁰²

A szervezkedés másik központja Szászország, „motorja” pedig a magdeburgi érsek volt.¹⁰³ Merseburgba már április közepén egy gyülekezőt terveztek, majd 22-én egy Reichstagot tartottak,¹⁰⁴ és meghírdették a keresztet.¹⁰⁵ A veszély közeli volta miatt Szászföldön számos nemes vette fel a keresztet.¹⁰⁶ Raspe Henrik, Türingia tartománygrófja már korábban rendelkezett a kereszt hirdetéséről a fennhatósága alatti területeken, s ő maga is felöltötte Krisztus jelét.¹⁰⁷

Szászországban valóban komoly ellenlépésekre került sor. Az év májusában Vencel cseh király a Drezda melletti Königsteinbe utazott, hogy találkozzon I. Albert szász herceggel, Anhalt grófjával, birodalmi marsallal. Mikorra már úgy tűnt, hogy a Birodalomban elült a kereszt lelkesedés, Szászföldön még mindig komolyan vették a tatár veszélyt, hiszen Raspe Henrik, Türingia tartománygrófja október közepén is találkozott a cseh uralkodóval Hradec Královében. Mindkét találkozáson a térség közös védelméről egyeztettek.¹⁰⁸

Igen aktív szerepet játszott Ottó braunschweigi herceg és (II.) Konrad von Reifenberg hildesheimi püspök. A Welf-házi herceg már igen korán értesült a cseh királytól a tatárok előrenyomulásáról. Vencel király kora tavasszal tudósította arról, hogy a tatárok Magyarország jelentős részét uralmuk alá vonták.¹⁰⁹ Ottó a hildesheimi püspöktől vette fel Krisztus jelét, s esküt tett, karácsonyig hadban fog állni és már a készülődő hadjárat előtt hat héttel fegyverbe szólította harcosait.¹¹⁰ Közvetett információk van arra nézve is, hogy a magyar király Welf Ottó hercegtől is segítséget kért.¹¹¹

⁹⁸ *Długosz*, Tatárjárás, 215. o.

⁹⁹ „fines Theutonice attigerunt, potenter intrent Theutonium deinde declinantes”: *Matthew Paris*, CM VI. 82. o.

¹⁰⁰ Długosznál szerepel, s onnan terjedhetett el. Tatárjárás, 217–218. o.; *Chambers* 1979. 98. o.

¹⁰¹ *Jackson* 2005. 78. o., 43. jegyz.; *Jasiński* 1991. 122. o.; *Hunyadi* 2019. 115. o.

¹⁰² „Rex Boemie qui cum quadraginta millibus armatorum et sexcentis millibus Teutonicorum venerat obvius Tartarorum”: *Chronik von Hohenschwangau. Urkunden II. nr. 10.*; RI V,2,4. nr. 11 337.

¹⁰³ *Matthew Paris* kiadója tévesen Marburgot ír, CM VI. 82. o., 6. jegyz.

¹⁰⁴ RI V,2,4. nr. 11 339., 11340.; HDFS V/2. 1213–1214. o.; *Jackson* 1991/2003. 350. o.; *Schmieder* 1991/2003. 341. o.; *Soranzo* 1930. 68. o.

¹⁰⁵ Erfurtból Konstanz püspökének: *Regesta archiepiscoporum Maguntinensium II. nr. 1668.*; *Bezzola* 1974. 57. o.

¹⁰⁶ Május: *Annales breves Wormatienses*, 75. o. *Matthew Paris*-nél is szerepel, egy domonkos és egy ferences levele, CM VI. 81–83. o.; RI V,2,4. nr. 11 336.; *Sächsische Weltchronik*, 254. o.; Tatárjárás, 166. o.; *Jackson* 1991/2003. 356. o., 10. jegyz.

¹⁰⁷ *Jackson* 1991/2003. 350. o. Türingiai nemesek felveszik a keresztet (Breitungenben például Ludwig von Frankenstein): *Regesta diplomatica historiae Thuringiae*, I. nr. 1015.

¹⁰⁸ *Jackson* 1991/2003. 359. o., 65. jegyz.; Reg. Boh. I. nr. 1030., 1053.; *Codex diplomaticus Lusatiae superioris I. nr. 38.*

¹⁰⁹ CDM III. nr. 8.; RI V,2,4. nr. 11 314.

¹¹⁰ 1241 június (?): RI V,2,4. nr. 11 351.

¹¹¹ *Rudolf* 1977. 87. o.

A braunschweigi hercegen keresztül számos információ első kézből juthatott el Nyugatra. Brunswicki-Lüneburgi Ottónak kiváló angol kapcsolatai voltak, hiszen a Plantagenetek mindig is a Welfeket pártolták, s ő maga is rokonságban állott a dinasztiaiával. Apja, Winchesteri Vilmos és nagyanyja, Matilda révén örökölte Oroszlánszívű Richárd kereszties lelkületét: a Welf-dinasztia – legalábbis neveltetésében – mindig is igyekezett ápolni ezt a kapcsolatot. Nem véletlen, hogy azon kevesek egyike volt Németföldön, aki ténylegesen össze is mérte kardját a mongolokkal.¹¹² Így Északnyugat-Európa talán még előbb értesülhetett a tatárdúlásról, és értékesebb információkhoz juthatott, mint maga a pápa és a császár Itáliában.

Más német főpapok is komoly lépéseket tettek. Siboto von Seefeld, Augsburg püspöke ugyancsak felszólította a ferenceseket, hogy hirdessék a kereszties háborút az egyházmegyében.¹¹³ Konrad von Tölz und Hohenburg freisingi püspök a konstanzi egyházfőhöz írott levelében üdvözlí annak eltökélttségét a kereszties hadjárat szervezését illetően, mi több, sürgeti, hogy halmozzon fel utánpótlást, élelmet és takarmányt „a dunai” – a Duna folyása menti, alsó-ausztriai – térségben, tartva egy esetleges támadástól a Birodalom területén.¹¹⁴

Az augsburgi és freisingi egyházfők aktivizálódása is mutatja, hogy a veszélyeztetett térséghez közeli Bajorország is komolyan vette a fenyegetést. II. Frigyes tanúsította, hogy Ottó bajor hercegtől is kapott tudósításokat.¹¹⁵ II. Dicsőséges Ottó bajor herceg és rajnai palotagróf győzelmet is aratott egy fosztogató tatár csapat felett, melynek „hírértéke” volt Nyugaton is, hiszen például a Tewkesbury-i bencés kolostor évkönyveibe is beke-reült.¹¹⁶ Mindez valójában nem vonatkozatható el attól, hogy a Wittelsbach-házi fejedelem egyben Pfalz ura is volt, és a Rajna-vidék, Lotaringia, Svábföld több csatornán tudósíthatta a Nyugatot arról, hogy egy fejedelem a Birodalomban is összemérte fegyvereit a pogányokkal szemben. Mi több, Ottó első kézből is nyerhetett információkat, hiszen kapcsolatban állott a Přemyslekkal (anyja, Ludmilla a cseh fejedelem, Frigyes leánya volt) és az Árpádokkal (nagyanyja Erzsébet, II. Géza leánya volt). Személyesen is érdekelt volt a harcban, birtokai közel feküdtek a veszélyzónához. A Hohenstaufokkal, a harcot szervező Konrád királlyal is jó kapcsolatot ápol: leánya az ifjú uralkodó jegyese lett. Wittelsbach Ottó maga is élénken érdeklődött a tatárok elleni harc iránt. Már igen korán egészen pontos információi voltak. 1241. április 11-én a cseh határtól nem messze, Straubingból arról írt Sibotónak, Augsburg főpapjának, hogy a tatárok három serege több irányból támadva legyőzte a krakkói és a sziléziai herceget, elpusztította tartományait, majd

¹¹² IV. (Gyermek) Ottó, Braunschweig-Lüneburg első hercege (1235–1252) IV. Ottó német király unoka-öccse volt. Apja „Hosszúkardú” Vilmos, Oroszlán Welf Henrik zász-bajor herceg és II. Henrik angol király leányának, Matildának a gyermeke, aki Oroszlánszívű Richárd udvarában nevelkedett. A gyermek Ottót csak fiatal kora akadályozta meg, hogy nagybátyja, IV. Welf Ottó oldalán I. János angol király szövetségében részt vegyen a bouvines-i csatában. *Norgate* 2004.

¹¹³ Júníus 30.: ÁUO II. nr. 83.; RI V,2,4. n 11354.

¹¹⁴ „in defensione nominis Christiane contra tartaros viriliter aspiratis... victualia hominibus et equis necessaria collocando in Danubio nondum certa veritate confirmata”: Chronik von Hohenschwangau. Urkunden, nr. 10.; A Regesta Imperii kiadásában „a folyótól északra eső” RI V,2,4. nr. 11 337.

¹¹⁵ HDFS V/2. 1150. o.

¹¹⁶ Annales monasterii de Theokesberia, 118. o. Ugyancsak említi a Philippe Mouskés-féle, Tournai-ban 1243 körül íródott flandriai francia dialektusú krónika: „li dus de Bawière / Il et sa route et sa banière / Les ot descomfis ausement”. *Mouskés* 1836–1838. vv. 30 960–30 965.; Nem tartja megalapozottnak *Strakosch-Grassmann* 1893. 135., 147. o.

elérték a cseh királyság határát, s április 7-én a Přemysl uralkodó báróival és hadinépével ki is vonult ellenük. Ha vereséget szenvednek, az egész Birodalom bukása elkerülhetetlen lesz.¹¹⁷ (Igaz, komoly összecsapásról Vencel király és a tatárok között nem tudunk.)

A magyarországi domonkos és ferences szerzetesek úgy fogalmaztak, „egész Németország készül a harcra, veszi fel a keresztet; a városokat várakkal igyekeznek megerősíteni”.¹¹⁸ Bár nem álltak sokan a keresztet zászló alá, számos gróf és nemes öltötte magára Krisztus jelét még azokon a területeken is, amelyek nem voltak közvetlen veszélyben. Ponce d'Aubon templomos mágiszter arról tudósított, hogy „Németország valamennyi bárója, a király maga, az egész klérus és minden egyházi ember felvette a keresztet”.¹¹⁹ Jobbára csak a végrendeletek őrizték meg annak a nyomát, ki állt Krisztus zászlaja alá, és közülük se tudjuk, ki tartott végül Konráddal legalább a keleti határig.¹²⁰ Egy-egy jeles nagyr hadbaszállásának mindazonáltal „hírértéke” lehetett: 1241 június és júliusában felöltötte a keresztet IV. Albert, Tirol grófja; Ulrik, Ulten grófja; Albert von Altbach és Lajos, Helfenstein grófja.¹²¹

1241 július dereka és szeptembere között semmit nem tudunk a Konrád felállította keresztet seregről. Igaz, a derék Matthew Paris tudni vélte, hogy a német-római császár IV. Bélaesdeklését meghallgatva egyetlen huszárvágással felszabadította Magyarországot.¹²² Fia csapataihoz „hatalmas tömeg csatlakozott, köztük az osztrák, a szász és a bajor herceg, és számos prelátus”.¹²³ Arról is tudni St. Albans-ban, hogy Konrád és féltestvére, Enzio, Szardínia ura, apjuk utasítására egy „Delpheos” nevű, azonosítatlan, a Dunától nem messze fekvő – egyes értelmezések szerint „a Dnyeperhez közeli” – folyó partján, 4000 lovas és nagy gyalogos erővel legyőzte a mongol seregeket.¹²⁴ Enziót már csak azért is nehéz itt elképzelni, mert ismeretes, hogy Frigyes törvénytelen fia Lombardia császári vikáriusaként az egész évet Itáliában töltötte, sőt, 1241 májusában éppen a genovaiak ellen győzött egy tengeri ütközetben.¹²⁵ Egy friss értelmezés szerint az igen zavaros szöveg hely arra vonatkozhat, hogy 1242-ben a mongolok megütköztek a Latin Császárság erőivel Trákiában, a Szredecka folyó mellett, Develtos (Δεβελτός, Deultum, ma Debelt, Burgasz közelében) közelében. A latinok meg akarták akadályozni, hogy a mongolok betörjenek észak felől. Develtos ókori városa és középkori erődje a Bulgária és Bizánc közötti határvidék fölött örködött. II. Balduin latin császár itt húzhatta meg a védővonalat az észak felől a Birodalomra törő nomádokkal szemben. Matthew Paris félreérthette a

¹¹⁷ Böhmer 1839. 116. o.; RI V,2,4. nr. 11 325.; ÁÚO II. nr. 82.; Schlesisches Urkundenbuch II. nr. 206.; Schmieder 1991/2003. 345. o., 20. jegyz.

¹¹⁸ Matthew Paris, CM VI. 81–83. o.; RI V,2,4. nr. 11 336.; Tatárjárás, 166. o.

¹¹⁹ Continuatio Parisiensis, 604. o.; Schlesisches Urkundenbuch II. nr. 219.; RI V,2,4. nr. 11355. Tatárjárás, 172. o.; Wolfing 2010. 49–51. o.; Jackson 1991/2003. 357. o., 28. jegyz.

¹²⁰ CDM III. nr. 19.

¹²¹ ÁÚO II. 84. o.; RI V,2,4. nr. 11 344., 11 350., 11 352., 11 353., 11 359.; Jackson 1991/2003. 350. o.

¹²² Matthew Paris, CM IV. 298. o.

¹²³ „traxit exercitum in aestimabilem et innumerabilem ex tota Alemannia... ipso concomitantibus ducibus Austriae, Saxoniae, Baivarum, praelatis... cum populari multitudine cuius non erat numerus”: Matthew Paris, CM IV. 107. o.

¹²⁴ „juxta ripam fluvii Delpheos, non multum a Danubio distantis”: Matthew Paris, CM IV. 131.; Strakosch-Grassmann 1893. 142. o.; Papp Reed 2008–2011. 238–239. o.; Rudolf 1977. 100–105. o.; Jackson 1991/2003. 80. o. Legújabbán lásd Pow 2020. (Az értekezés szövegét Veszprémy László jóvoltából ismerhettem meg, hálásan köszönöm.)

¹²⁵ RI V,3. cxli. o.

híradást, és nem a latin császárhoz kötötte, hanem a német-római uralkodó fiaihoz.¹²⁶ Ily módon a Dunához közeli Paris-közlés is újabb értelmet nyerhet, jóllehet Develtos igen csak messze van Bulgária északi részétől és a Dunától.

A valóság azonban az volt, hogy a IV. Konrád által szervezett kereszties sereg hiába állt fel, a keleti határokig szinte el sem jutott. A birodalmi haderő egy része már az ősz elején feloszlott. Azt is figyelembe kell venni, hogy IV. Konrád sok helyen szerepel a katonai ellenállás aktív részeseként, de a tizenhárom éves uralkodó nem rendelkezett olyan tekintéllyel, hogy biztos kézzel vezessen egy birodalmi sereget. Siegfried mainzi érseknek, a régensnek meg voltak számláva a napjai, ahogyan egyre inkább szembe fordult a császárral. A két – néhány hónap múlva a helyébe kinevezendő – birodalmi gubernátor, Vencel cseh király és Raspe Henrik türingiai tartománygróf pedig ugrásra készen várta a kínálkozó alkalmat, hogy az érsek helyébe lépjen. Szeptemberben már fellépett Frigyes ellen az új főpapi ellenzék, és a hadsereg vezető nélkül maradt, hiszen Konrádnak vissza kellett térnie nyugatra.¹²⁷ Konrád távozásával, az ősz közeledtére pedig még a megmaradt erők is elszivárogtak, a csapatok egy másik részét pedig a Hohenstaufen-hívek a pápapárti erőkkel való összezapásra tartogatták. A kereszties háborúra összegyűjtött pénz elfolyt a prelátusok kézen-közén, egyedül Landolf von Hoheneck wormsi érsek szolgáltatta vissza azt az adományozóknak.¹²⁸ Az ország pedig egyre csak sodródott a belviszály felé, mivel a korábbi esküdt ellenségek, a mainzi és a kölni érsek immár egységfrontot alakítva léptek fel a császár ellen.¹²⁹ II. Frigyes is tisztában volt azonban azzal 1241 októberében, hogy a magyarországi veszély még egyáltalán nem múlt el, és a németföldi beviszály csak arra sarkallja a mongolokat, hogy újra a Birodalom ellen törjenek.¹³⁰ Miután Orda erői egyszer már végigvonultak a morva határon, egyes előőrsök már május-júniusban újra az ausztriai–morvaországi határig törtek előre. A magyarországi domonkos és ferences szerzetesek – R. és I. testvér – külföldi rendtársaiknak azt írták: a tatárok „elérték Németország határait... hat tatár sereg egyesült, hogy... nagy erővel hatoljanak be Németországba”.¹³¹

A magyarországi helyzet időközben egyre akutabbá vált: a király menekülésre kényszerült még tovább, a dalmát partok felé. IV. Béla szeptember elején még adott ki oklevelet,¹³² s 23-án kinevezte Geregye nembéli Pál fejéri ispánt országbíróvá,¹³³ de a Zágrábból való, Csázmáig tartó további útja közepette nem adott ki oklevelet 1242. január 19-ig.¹³⁴ Ekkor még Csázmáról tudatta a Szentszékkal – gondosan üresen hagyva a pápa nevét, hiszen IV. Celesztin halála után még reménysugár sem látszódott, hogy új egyházfőt válasszanak –, hogy Lukács győri prépostot és István főesperest küldte hozzá, utóbbiak

¹²⁶ Pow 2020. 214. o. A kérdéstről lásd Stephen Pow előadását: „The Mysterious Delpheos River: Mongol Defeats in Europe during the 1241–1242 Invasion?”. Elhangzott: Fourth medieval workshop in Rijeka, Filozofski Fakultet u Rijeckoi, Rijekai Egyetem, 2019. május 30–31.

¹²⁷ Szeptemberig nem tudunk hollétéről, de 11-én már újra Svábföldön találjuk, Schwäbisch Hallban, azaz legkésőbb augusztus végén el kellett indulnia a Birodalom keleti határaitól. HDFS VI. 817–818. o.; Jackson 1991/2003. 351. o.

¹²⁸ Annales Wormatiensis, 47. o.; Jackson 1991/2003. 354. o.

¹²⁹ RI V,2,4. nr. 11 367a.; 11367.

¹³⁰ RI V,1,1. nr. 3239; HDFS VI. 3. o.

¹³¹ Tatárjárás, 166. o.

¹³² 1241. szeptember 2.: DL 1462., 1486.; 1241. szeptember 5.: DL 102 730; 1241. szeptember 23. DL 66 477., 66 509., 66 515.

¹³³ Zsoldos 2011. 28. o.

¹³⁴ RA 1/2. nr. 709., 712.

azonban a tengerbe veszttek, s immár újfent egy harmadik követséget is indít Rómába, s most domonkosokra bízva újabb levelét és segítséget kér a tatárok ellen.¹³⁵ A király legközelebb már csak márciusban, Trauból ad hírt magáról,¹³⁶ s valószínűleg nincs tudomása arról, hogy mi zajlik Európában, készül-e hadba szállni egy kereszties sereg Magyarország megvédésére. Időközben mindazonáltal a magyarországi egyháziak, valamint Uros panonhalmi apát is a pápához fordult, és követet – Salamon fehérvári kanokot, a fehérvári Szt. Miklós egyház prépostját – küldött ferencesek kíséretében a Szentszékhez.¹³⁷

Ha a Konrád német király szervezte keresztiesekre nem is lehetett komolyan számítani, a Birodalom keleti, veszélyeztetett területein nem lehetett elhinni, hogy elmúlt volna a veszély.

Hírek Csehországból

A Birodalomban 1241 márciusában és áprilisában leginkább a személyesen is érintett I. Vencel cseh király aktivizálódott.¹³⁸ Széles dinasztikus kapcsolatrendszerén keresztül kulcsszerepet játszott a térség védelmében, hiszen Magyarországhoz és a Birodalom keleti tartományaihoz is szoros szálakkal kötődött. Anyja, Konstancia Árpád-házi hercegnő volt; egyik nővére Bernhard von Sponheim karintiai herceg felesége lett, egy másik a Legnicánál elesett Henrik sziléziai herceg özvegye volt, aki 1241 áprilisában szintén a tatárok elől menekült. Vencel felesége, Sváb Kunigunda II. Frigyes császár unokatestvére volt; egyik leányuk III. Ottó brandenburgi örgróf, egy másik III. Henrik meissenai örgróf felesége lett. A fent említettek valamilyen módon mind érintettek voltak a mongol veszedelem ügyében. Konrád király is elősorban nála tudakozódott a hadi eseményekről.¹³⁹ A Matthew Paris által közölt, magyar koldulórendiek külföldi testvéreikhez küldött levele tanúsága szerint IV. Béla a cseh királynak is írt segélykérő levelet.¹⁴⁰

A tatárok a sziléziai dúlás után Magyarország felé tartva nem csupán Morvaországon át pusztítottak, hanem Csehország határain is bebetörték, mi több, a muhi csatát követően, amikor a Duna vonalától északra egészen a Morva folyóig kiterjesztették befolyási övezetüket, újfent áttörték a morva, sőt, cseh területekre is, még az 1241-es év őszén is. A *Heiligenkreuzi Évkönyvek* folytatása szerint a mongolok Ausztrián túl – feltehetően az alsó-ausztriai határon áttörve – Csehországba is betörték.¹⁴¹ Éppen ezért Vencelnek folyamatos veszéllyel kellett szembenéznie, a morva örgrófságban fia, a kiskorú Ulászló helyett ő szervezte meg a védelmet. II. Frigyes júliusban a hitben volt, hogy a tatárok Csehország határain „egy ellentámadás miatt megtorpantak”, mert „a király minden erejével megtámadta őket”.¹⁴² Eleinte a cseh király is reménykedett abban, hogy a Konrád német király szervezte kereszties sereg feláll – ő is, mint a Birodalom fejedelme,

¹³⁵ RA II/1. nr. 712.; HDFS VI/2. 902. o.; Tatárjárás, 176. o.

¹³⁶ 1242. március 10.: RA II/1. nr. 713; DL 33 177.; március 18.: RA II/1. nr. 715., 716.

¹³⁷ „Magyarország népe”: DF 290 696.; Uros: DF 290 697; Magyarországi bencés rendtartomány: DF 290 698.; Tatárjárás, 177–179. o.; Györffy 1991. nr. 1., 2., 3.; Veszprémy 1996. 475., 476. o.; Rudolf 1977. 83–84. o.

¹³⁸ Ír sógora, Sziléziai Henrik csatavesztéséről: lásd Böhmer 1839. 109–112. o.

¹³⁹ ÁUO II. nr. 79.; Böhmer 1839. 111–113.; RI V,2,4. nr. 11341.; Reg. Boh. II. nr. 1031.; Chronik von Hohenschwangau. Urkunden, II. nr. 3.; Tatárjárás, 166–167. o.; Schmieder 1991/2003. 340., 344. o., 16. jegyz.

¹⁴⁰ Tatárjárás, 166. o.

¹⁴¹ Tatárjárás, 44. o.

¹⁴² Matthew Paris, CM IV. 112–119. o. Tatárjárás, 50–52. o.; HDFS V/2. 1148–1154. o.

felvette a keresztet. Mivel a magyar királyról az év őszétől kezdve nem lehetett tudni, II. Frigyes pedig nem volt hajlandó kimozdulni Itáliából, s Konrád keresztesei sem indultak meg július derekéig, Vencelnek kellett vállalnia a Birodalom keleti végeinek védelmét. Segélykérései bejárták Európát.¹⁴³ Már tavasszal hadi segílyt kért II. Ottó bajor hercegtől és rajnai palotagróftól és irt Braunschweigi Ottó hercegnek is.¹⁴⁴ Áprilisban, a legnicai vereség hírére véve felhívta a keresztény fejedelmeket, hogy az egész kereszténység van veszélyben.¹⁴⁵ A „katonáinkat összevontuk a határainkon... már a mi országunkat is megtámadták, s attól tartunk, a keresztények és minden barátunk támogatása nélkül nem tudunk felülkerekedni... ha vereséget szenvedünk, életeteket a saját országotokban kell megvédenetek”.¹⁴⁶ Április végén beszámolt arról, hogy a tatárok milyen szörnyű pusztítást végeztek Morvaországban, s jelenleg is ott dúlják a vidéket.¹⁴⁷ Igaz, leveléből kiderül az is, hogy a legnicai csata idején mindössze egy nap járőföldre voltak seregei a csatamezőtől, de mivel az óvatosságot és hadereje megőrzését tartotta szem előtt, távol tartotta magát a küzdelemtől. Sőt, mivel tartott attól, hogy Szilézia felől újabb csapatok támadhatják hátba Csehországban, Morvaország prédálása idején is gyakorlatilag tétlenül figyelte az eseményeket.¹⁴⁸ Mindazonáltal állandóan sürgette a német kereszties had felállítását és mielőbbi megindítását. Tudatta Konrád királlyal, hogy húsvét (április 14.) óta hadban áll a lengyel, morva és ausztriai határon, s tervezte, hogy Magyarországra vonul a tatárok ellen, de látván morvaországi és ausztriai (!) öldökléseiket, amit a Magyarországon a Duna partján felállított táboraikból indított portyáik során hajtottak végre, úgy vélte, be kell várnai a birodalmi kereszties sereget: „sürgösen vonuljatok fel ellenük, s mi máris indulunk Magyarországra”.¹⁴⁹ Vencelnek feltehetően valóban szándékában állt harcba szállni, de mivel Konrád serege késett, s IV. Béla pedig menekülésre kényszerült, nem kísérelhette meg, hogy megtámadja a Felvidéken pusztító mongolokat, éppen elég energiát emésztett fel, hogy tartsa a morva határ vonalát.¹⁵⁰ Mi több, a freisingi püspök Konstanz egyházfőjéhez írott levelének tanúsága szerint Vencel, bár nagy sereget állított ki, magának a magyar királynak a tanácsára állt el a tatárokkal való nyílt összeütközéstől.¹⁵¹ A mai kutatás úgy látja, Vencel inkább visszavonult az északi cseh határ védelmére.¹⁵²

¹⁴³ *Schmieder* 1991/2003. 340. o.; Lásd például SS rer. Sil. 462. o.

¹⁴⁴ CDM III nr. 5.; *Rudolf* 1977. 87. o.

¹⁴⁵ *Böhmer* 1839. 110–111.; Reg. Boh. I. nr. 1027. és 1028.; Chronik von Hohenschwangau. Urkunden II. nr. 4.; RI V,2,4. nr. 11 328.

¹⁴⁶ *Schmieder* 1991/2003. 340. o.

¹⁴⁷ SS rer. Sil. II 462. o.; Reg. Boh. I. nr. 1028.; RI V,2,4. nr. 11 329.

¹⁴⁸ *Veszprémy* 1994. 28–35. o.

¹⁴⁹ ÁUO II. nr. 79.; *Böhmer* 1839. 111–113. o.; RI V,2,4. nr. 11 341.; CDM III. nr. 29.; Tatárjárás, 166–167. o.; *Schmieder* 1991/2003. 340., 344. o., 16. jegyz.

¹⁵⁰ „venerat obvius Tartarorum genti ex consilio Regis Hungarie secessit”: Chronik von Hohenschwangau. Urkunden II. nr. 10.; *Böhmer* 1839. 116. o.; RI V,2,4. nr. 11 337.; *Jackson* 1991/2003. 353. o.

¹⁵¹ „scilicet quod Rex Boemie qui cum quadraginta millibus armatorum ... venerat obvius Tartarorum genti ex consilio Regis Hungarie secessit”: Chronik von Hohenschwangau. Urkunden II. nr. 10.; RI V,2,4. nr. 11 337.

¹⁵² *Somer* 2018. 239. o.

Hírek Ausztriából

A Nyugatra nagy hatással volt az is, hogy a tatárok a muhi csata után nem álltak meg, továbbszáguldottak az alsó-ausztriai határra, s Ausztriát elfogta a riadalom, hogy nem lesznek képesek megállítani áradatukat. Siboto von Seefeld augsburgi püspök egyházmegyéje ferenceseihez írott, június 30-i levelében arra figyelmeztetett, hogy Ausztria veszélyben van.¹⁵³ Ahogy a worms-i évkönyvek szerzője fogalmaz, most, hogy Ausztriába is betörték, senki nem tud nekik ellenállni.¹⁵⁴

II. (Harcias) Frigyes osztrák herceg 1241. június 13-án levelet intézett IV. Konrádhoz.¹⁵⁵ A herceg tanácsokat adott a tatárok elleni hadviselés lehetőségeit illetően – mint jól tudjuk Rogeriustól, a herceg Magyarországon már összemérte a kardját a mongolok egy előőrsével, s e levélben is beszámolt erről –, valamint sürgette a birodalmi csapatok mozgósítását.¹⁵⁶ Úgy szólt, a Birodalom már közvetlen veszélyben van, mivel „Magyarországot a Duna mentében Csehország felé haladva letarolták” és „teljes pusztulásba döntötték”. Csehország királyát is elérte a tatárok betörése. E „gonosz nép dühe” már országa, Ausztria határai mentén „galád tetteket” vitt véghez. Feltehetően a magyar király hainburgi „vendégeskedésére” utalt, s arra, hogy a tatárok IV. Bélát üldözve jutottak el addig. Való igaz, a királyt üldöző mongol egységekkel párhuzamosan a Morvaország felől április közepén, második felében Trencsén közelében betörő Bajdar és Orda seregei a Vág mentét, az ország északnyugati részét a Dunától Zólyomig a főbb várak kivételével elpusztították, de Ausztriának a Dunától délre eső területeit, legalábbis áprilistól júniusig komolyabban nem fenyegették. Nem tudtak átkelni a Duna ausztriai szakaszán sem. A hainburgi, feltehetően április végi „zsarolás” után Béla majdhogynem háborítatlanul jutott el a Dunántúl nyugati részén Zágrábig, s Kálmán herceg, bár súlyos sebesülése miatt lassan haladt, el tudott jutni Pesttől Segesdig, s esetleg a király zágrábi udvaráig, majd el tudták temetni a Körös megyei, Csázma melletti Ivanicson a domonkos apácák kolostorában valamikor május végén. Sőt, Frigyes herceg a Dunától délre el tudta foglalni a kierőszakolt három vármegyeen kívül Gyórt is. Úgy tűnik, a Dunától északra is csak júniusra jutottak el a mongol erők a folyóig, s vették birtokba az országnak a az attól keletre és északra eső részét. Noha az osztrák határon megjelenő csapatok nem lehettek a mongol főszereg, a herceg azzal is büszkélkedett már június elején, hogy a tatárok „pillanatnyilag megtorpannak, és a mi közellétünköt megrettentek”, s „csak száz közrendű személyt öltek meg”, míg „a mieink közülük háromszázat vagy annál is többet levágtak”.¹⁵⁷ Egy másik levelében a herceg Bécsből tudósította a tatárok elleni keresztes hadjárat egyik szervezőjeként jeleskedő konstanzi püspököt, Heinrich von Tannét, s itt már úgy szólt, hogy a határait pusztító tatárokból seregei 700-at levágtak.¹⁵⁸ Biztosítja a főpapot, hogy folytatni fogja az ellenál-

¹⁵³ Strakosch-Grassmann kimutatta, a Niunburch helynév nem Klosterneuburg, hanem Korneuburg a Duna bal partján. *Strakosch-Grassmann* 1839. 143. o.; *Jackson* 1991/2003. 356. o., 10. jegyz.

¹⁵⁴ „Et cum jam essent in introitu terre Austrie, nullus illis potuit resistere”: *Annales Wormatiensis*, 47. o.

¹⁵⁵ ÁUO II. nr. 80.; *Böhmer* 1839. 114–116. o.; HDFS V/2; RI V,2,4. nr. 11 349.; Tatárjárás, 167–168. o.; *Bradács* 2014. 8. o.

¹⁵⁶ *Bradács* 2014. 10. o.

¹⁵⁷ Tatárjárás, 167. o.

¹⁵⁸ *Chronik von Hohenschwangau. Urkunden* II. nr. 2.; *Böhmer* 1839. 116. o.; ÁUO II. nr. 81.; RI V,2,4. nr. 11 338.

lást.¹⁵⁹ Ha nem is tudhatjuk biztosan, hogy ez a mongol haderő a királyt üldözve jutott el Ausztriáig vagy esetleg más, Ausztriát a Dunától északra megközelítő egységről van szó, nem lehet túlságosan komolyan venni Frigyes hőstettét – Bradács Gábor például úgy látja, a veszélyt maga Frigyes sem ítélte súlyosnak.¹⁶⁰ Veszprémy László e helyütt közölt tanulmányában úgy véli, az osztrák források feltűnően visszafogottak Frigyes herceg vitézkedését illetően.

Jelen munka szempontjából a levélnek az a részlete lehet fontos, amelyik Frigyes a császári sereg mielőbbi felállítását szorgalmazza, mi több, annak összetételére és fegyverzetére is tesz kézzelfogható javaslatokat: „megfelelő előkészület után”, utánpótlással és számszerűszakkal (*balistariis*) felfegyverezve, elsősorban a svábokat, a frankokat, a bajorokat és a rajnai katonaságot vegye maga mellé a császár; a többi erő – a magyarországi, a Duna vonalát védő erőkhöz hasonlóan – maradjon tartalékban, ne egy fronton álljon fel a teljes birodalmi haderő. Maradjon hátra – igaz, nem nevesíti, de kikövetkeztethető – például a lotaringiai katonaság, a brandenburgi örgróf, illetve a prelátusok ereje. Egy másik sereg álljon Csehország védelmére: a szászok, a meisseniek, a turingiaiak. E két sereg majd egyesüljön és álljon készenlétben. Mi több, szükség van a többi keresztény fejedelem hozzájárulására is, Anglia, Franciaország királyának és Hispánia uralkodóinak is küldjenek levelet, hiszen a tatárok kétnapi járóföldre állnak Bécsből, s újabb betörésekre készülnek. Ez utóbbi júniusban már mindenestre elképzelhető, sőt, a nyár folyamán és az ősszel is. A *Garste(i)ni Évkönyvek* tudósítása szerint október elejére a tatárok Bécsen túl, Korneuburgig törtek be Ausztriába, és a Duna partján felvonulva sok keresztényt kardélre hánytak.¹⁶¹

Az is lehet, már a Morvaország felől érkező mongol egységek áttörtek osztrák területekre. Harcias Frigyesről a magyar történetírás sok rosszat el tud mondani – itt sem látjuk igazán, ő maga hol s miként fog a tatárok ellen fellépni –, de az bölcs előrelátás, hogy a Birodalom határainak és Magyarország egy részének megvédésére felállott haderőt Ausztria nem tudja ellátni és a hercegségen való átvonulás során az utánpótlást biztosítani.

Túlságosan nagy katonai erő tehát mindaddig nem jutott el Ausztriába, amíg a tatárok Magyarország dunántúli részének elfoglalására összpontosítottak, és nem keltek át a Dunán. Még akkor sem Ausztria kötötte le őket, hanem például Esztergom ostromával voltak elfoglalva. Bármilyen dicső tetteket hajtott végre Frigyes herceg, ezek minden bizonnyal nem a tatár főeregek, hanem a Morva-menti és a Dunától északra fekvő területeken portyázó előőrsök lehettek. Nem hagyható figyelmen kívül azonban, hogy már maga a tatárok megjelenése a Birodalom területén nagy aggodalomra adott okot. Maga Frigyes herceg is tudósította a császárt a tatárok előrenyomulásáról, II. Frigyes utal is rá július 3-i levelében.

¹⁵⁹ A levél datálásában nincs konszenzus: a június 22-i, Strakosch-Grassmann és Bradács által elfogadott dátumot (*Strakosch-Grassmann* 1839. 143. o.; *Bradács* 2014. 9. o.) Jackson 23-ára módosítja. *Jackson* 1991/2003. 356. o., 10. jegyz. Igaz, Jackson az eredeti kézíratra hivatkozik: Universitätsbibliothek Innsbruck ms. 187. fo. 7r. *Jackson* 1991/2003. 78. o., 45. jegyz. A *Regesta Imperii* – még a mai, modern internetes kiadása is május 23-ára keltezi. RI V,2,4. nr. 11338. (http://www.regesta-imperii.de/id/1241-05-23_1_0_5_2_4_925_11338, a letöltés időpontja: 2020. február 7.) Az elesett tatárok számát Bradács 70-re teszi, pedig a levél egészen konkrétan fogalmaz, és kétségtelen a 700-as szám („ex ipsis per exercitia nostre milicie septingenti uel amplius ceciderunt”). *Bradács* 2014. 9. o.

¹⁶⁰ *Bradács* 2014. 8. o.

¹⁶¹ Tatárjárás, 43. o.; *Continuatio Garstensis*, 597. o.

Tudósítások Nyugatra

Már a kortársak között is felmerült a kérdés: ha a császár beletemetkezik az „Antikrisztus” elleni itáliai állóháborújába, s Szent Péter trónusán nem ül új szentatya, a Birodalomban beháború dúl, kire számíthatunk?

Nyugatra igen korán érkezhettek híradások a tatárokról, hiszen a párizsi püspöknek, Auvergne-i Vilmosnak, az egyetem neves skolasztikusának már egy magyarországi püspök 1240-ben beszámolt róluk.¹⁶² A főpap igen jó kapcsolatban állt IX. Gergely pápával. A párizsi egyetemen sok flandriai, németföldi, angol, vagy az angol korona franciaországi hűbértokairól származó diák tanult ekkoriban is, így Nyugat-Európa széles térségei nagyon gyorsan első kézből értesülhettek a tatárok közeledtéről. A magyar püspök óvta a nyugatiakat, s félte, hogy „meg fogják látni... öt éven belül” a tatár veszedelmet. Azt, hogy a levél, vagy annak másolata, tartalmi kivonata Angliába is eljutott, igazolja a Waverley-kolostor évkönyveiben kiadott változata. A ciszterci kolostor annalesében egy olyan levélváltozat másolata maradt fenn, amelyet egy párizsi főesperesnek, hajdani iskolatársának küldött – feltehetően ugyanaz – a magyar püspök.¹⁶³ Első kézből értesülhetett az eseményekről maga Roger Bacon is, aki 1241-ig a párizsi egyetemen tanult, s maga is hallgatta Auvergne-i Vilmost.¹⁶⁴ Guillaume d’Auvergne más angliai filozófusokkal is jó kapcsolatban állt, s a kor legnevesebb angol tudósával, Robert Grosseteste lincolni püspökkel is, akivel 1245-ben a lyoni zsinaton együtt vettek részt.¹⁶⁵ A lincolni püspök levelezéséhez is hozzáfért Matthew Paris, s széleskörű európai kapcsolatrendszere révén gyűjtötte információit.¹⁶⁶

Ugyancsak korán értesülhetett a magyarországi tatárjárásról a Nyugat II. Henrik brabanti hercegtől is, aki már 1241 márciusában levelet kapott Raspe Henrik türingiai tartománygróftól.¹⁶⁷ A hazai szakirodalom hosszú évtizedeken át tévesen Hermann türingiai tartománygrófnak tulajdonította a levelet.¹⁶⁸ Mivel a levél datálásához – Nagyböjt 4. vasárnapja (Vigadozzál Jeruzsálem), azaz 1241. március 10. – kétség nem férhet, és annak időpontja logikailag illeszkedik a Szilézia ellen vonuló, s nem sokkal később, április 9-én Legnica mellett a II. Jámbor Henrik boroszlói-sziléziai herceggel megütköző Orda és Bajdár mongol seregének mozgásához. Ahogy Szilézia fegyverkezett a keleti lengyel területek felől érkező tatárok ellen – március 18-án legyőzték a lengyel seregeket

¹⁶² *Matthew Paris*, CM VI. 75–76.; V. 655., 661. o. A püspököt Sinor Báncsa nb. Istvánban próbálja meg azonosítani. *Sinor* 1952. 590. o.; RI V,2,4. nr. 11 310.; *Bezzola* 1974. 53. o.

¹⁶³ *Annales monasterii de Waverleia*, 324–325. o. Egy részletének magyar fordítását lásd *Tatárjárás*, 201. o., 2. jegyz.

¹⁶⁴ *Molland* 2004.

¹⁶⁵ *Marrone* 1983. A lyoni zsinatról és ott Lincoln püspökéről lásd Veszprémy László folyóiratunkban közölt tanulmányát.

¹⁶⁶ *Hilpert* 1981. 174–200. o.

¹⁶⁷ A Reginar vagy leuven-i házból. RI V,2,4. nr. 11 315., 11 318., *Matthew Paris*, CM IV. 109–111. o.

¹⁶⁸ A hazai szakirodalomban számosan II. Hermann türingiai tartománygróftól eredeztetik a levelet: magyar nyelvű kiadásai (Gy. Ruitz Izabella fordítása) mind *A tatárjárás emlékezete* első és második kiadásában, továbbá *A tatárjárás* kötetben sem kérdőjelezik meg, hogy a Parisnél előforduló „H[...]” Hermannt takar, noha Paris kiadásai H[enricus]-ként aposztrofálják a szerzőt. Lásd *A tatárjárás emlékezete*, 1981. 290–291. o.; 1987.² 368–369. o.; *Tatárjárás*, 164., 201. o., 9. jegyz. Sőt, a levelet Paris-tól közlő Gombos Albin is H(enricus)-t ír, igaz, ő megtoldotta azt a Paris-nél nem szereplő „II.” sorszámmal, II. Henrikre vonatkoztatva a szerzőt. *Gombos* 1937–1938. I. k. 1581. o.

Chmielniknél, 28-án feldúlták Krakkót és a Kujáviából csatlakozó seregrészekkel Ratibor és Boroszló felé indultak –, március elején már eljuthatott a veszedelem híre Tübingiába. II. Hermann türingiai tartománygróf nem írhatta március 10-én a levelet, hiszen január 3-án elhalálozott. A H-monogram feloldása tehát helyesen *Henricus*, s a március 10-én már a türingiai tartománygrófi tisztelet betöltő Raspe Henrikről van szó. A fordítót megtéveszthette azonban, hogy a levél írója a *socerének* címezte sorait, vagyis a „sógorá”-nak. Henrik brabanti herceg II. Hermannak valóban *sógora* volt, mert II. (IV.) Lajos türingiai tartománygróf Szent Erzsébet leányát, Zsófiát vette feleségül. De a brabanti herceg már csak Raspe Henriktől kaphatott levelet márciusban, aki azonban lehetett *rokona*, a *socer* kifejezés bővebb értelmében: Brabant ura Raspe Henrik unokahúgát, fivérének, II. (IV.) Lajosnak a leányát vette feleségül.¹⁶⁹

Mindazonáltal Raspe Henrik más értelemben is lehet *socer*: 1241-ben feleségül vette II. Henriknek, Brabant hercegének a leányát, Beatrixet, így ő maga is szoros kapcsolatban állt a hercegi családdal. Éppen 1241. március 10. előtt, vagy talán aznap lépett frigyre a hercegnővel a türingiai Creuzburgban – ugyanaznap, mint amikor a levél íródott.¹⁷⁰ Tehát apósának ír, mint *socerének*.¹⁷¹

A magyar fordítás azonban azt a hibát is elköveti, hogy a levélben szereplő türingiai tartománygróft (Longrathungiae comes) egyáltalán nem említi, kihagyja a címzésből, pedig teljes szöveggőzslésről van szó; s „H”-t a „szászok őgróffjaként” aposztrofálják, noha ilyesmi nem szerepel Matthew Paris szövegében, ellenben az, hogy *palatinus Saxonum*, igen.¹⁷² A hazai tudományosságban Papp Reed Zsuzsanna már évekkel ezelőtt javította a tévedést,¹⁷³ ahogyan a modern német szakirodalomban sem merült fel soha „Hermann”.¹⁷⁴ Raspe Henrik maga is kormányozta Tübingiát unokaöccse, II. Hermann nevében, s 1234 óta használta is a tartománygrófi címet, mi több, valóban betöltötte a szász palotagrófi címet 1231-től, amit elődje, IV. Lajos tartománygróf is viselt (Pfalzgraf von Sachsen).¹⁷⁵

Nem csupán a magyar fordító tévedett. Bonyolítja a képet az is, hogy a Matthew Paris-kiadások hosszú időn keresztül a szerző kiadásában a levél írójaként megjelölt *Longrathungiae comes* mögött „lotharingiai gróft” vélték felfedezni,¹⁷⁶ annak ellenére, hogy Lotaringiát sosem jelölték „Longrathungia” névvel. Mi több, Matthew Paris modern angol kutatói is sokáig „Lotharingia herceget” vélték a levél címzettje mögött,¹⁷⁷ noha például a *Chronica Major* MGH-béli kiadása már tisztázta, hogy *Longrathungiae comes* a

¹⁶⁹ Raspe Henrikről van szó, aki azonban az első tartománygróf volt e néven. Ezért a Gombos Albin által közölt II. sorszám sem helyes.

¹⁷⁰ Schaller 1969.; RI V,1,2. nr. 4861.

¹⁷¹ Papp Reed 2008–2011. 236. o.

¹⁷² A Tatárjárás kötet ugyan újra közli Gy. Ruitz Izabella „szász őgróffját”, a jegyzetanyag viszont ettől eltérően – immár helyesen – szász palotagrófról szól, meghagyva viszont a tévedést, Hermann személyét. Tatárjárás, 201. o., 9. jegyz.

¹⁷³ Papp Reed 2008–2011. 238. o.

¹⁷⁴ A Matthew Paris krónika MGH-béli kiadása, majd Bezzola és Hilpert tisztázta, hogy a levélíró nem lehet más, mint Raspe Henrik. *Matthaei Parisiensis* MGH 206. g. jegyz.; Bezzola 1974. 67. o.; Hilpert 1981. 97. o.

¹⁷⁵ 1180 óta a Ludowingerek, a türingiai tartománygróffok családja töltötte be a címet, örökletesen az elsőszülöttekre szállt a tisztség.

¹⁷⁶ Az angol nyelvű margináliák a latin kiadásokban is Lorraine-ról szólnak: *Matthew Paris*, CM VI. 110. o.

¹⁷⁷ *Saunders* 1969. 124. o.

landgravius/lantgravius Thuringiaeből ered, annak egy összevont alakja.¹⁷⁸ A levél egy másik német regesztája is tisztázta, hogy a „Longrathungia” a *landgravius Thuringiaera* vonatkozik.¹⁷⁹

Mindezen túlmenően logikus is, hogy a „tatár” levelet Raspe Henrik írhatta, hiszen ő komolyan vette a mongolok fenyegetését, s 1241 során meg is ütközött a lengyel térségből Morvaországba betörő mongol csapatokkal.¹⁸⁰ Vélhetően már a legnicai csata előtt, a Sziléziából Morvaországra törő hadakkal is szembenézett, ahogyan az alább vizsgálandó másik, április 9. előtti „tatár” levelében is írja, fegyvert akar ragadni, hogy keresztként a mennybe kerülhessen, s „inkább a harctéren essen el”.¹⁸¹ Tübingiában már az év kora tavaszán a ferencesek és a domonkosok felszólítására körmeneteket tartottak, könyörgéseket kezdeményeztek és böjtöltek.¹⁸² Az is Raspe Henrikre utal, hogy ő valóban készült már ekkor a tatárok elleni harcra, s joggal fogalmazhat úgy a levelében, hogy a mongolok „a velünk szomszédos határokat” támadják meg, és „egészen a lengyelek földjéhez értek”. „Már a legközelebbi, mellettünk álló védfal kap lángra”, „egy szomszédos országot fenyeget a pusztítás”.¹⁸³

Sokkal tisztább a kép, ha csupán a Paris *Additamentájában* közölt, eredetileg 1242-re datált, „második tatár” levelet tekintjük. (Valójában 1241-es: már Dobenecker is márciusra és áprilusra tette,¹⁸⁴ Karl Rudolf pedig április 9. vagy 11. előttré datálta.¹⁸⁵ Az áprilisi kelteztést erősítheti meg az is, hogy Raspe Henrik még nem értesült a kunok Magyarországról való kivonulásáról – 1241. március 17. után –, és remélte, azok is szembeszállhatnak a keresztények szövetségében a mongolok ellen.¹⁸⁶) Itt már valóban – a szerkesztő margináliáiban is – Raspe Henrikről van szó szerzőként.¹⁸⁷ Logikailag ez a „tatár” levél is az 1241. márciusi levél „folytatásának” tűnik. Arról tudósít, hogy Magyarországnak a középső részét,¹⁸⁸ Lengyelországot egészen a cseh határig elpusztították. Mindez illeszkedik ahhoz, hogy a német prelátusok 1241 áprilisában keresztes felhívást adtak ki, illetve körmeneteket, közös imákat és böjtöt rendeltek el.¹⁸⁹

¹⁷⁸ *Matthaei Parisiensis* MGH 206. g. és j. jegyz. A VI. kötet már közli, hogy Raspe Henrik hasonló tárgyú, 1242-es levele írója címének – a kéziratban *langoñ* – olvasata *langravius*. S a kiadás is egyértelmű: *Langravius Turriginis*. Lásd *Matthew Paris*, CM VI. 76. o.

¹⁷⁹ *Regesta diplomatica Thuringiae*, III. nr. 954. Még inkább összezavarja az olvasót, hogy a Raspe Henriket „felfedező” Papp Reed Zsuzsanna róla, mint tübingiai őrgrófról beszél, noha ő nem volt az, hanem *Landgraf*; továbbá „I.” Henrik brabanti hercegről ír, jóllehet a szóban forgó személy II. Henrik volt. *Papp Reed* 2008–2011. 238. o. Mi több, egy másik helyen, illetve egy másik művében ő is úgy véli, a krónika törzsszövegében Lotharingia „grófjáról”, „I. Henrikről” van szó. *Papp Reed* 2018. 275., 278. o., 11. jegyz.; Karl Rudolf is tévesen III. Henrik brabanti hercegről szól. *Rudolf* 1977. 99. o.

¹⁸⁰ *Bezzola* 1974. 68–69. o.; *Schaller* 1969. 334–336. o.

¹⁸¹ *Matthew Paris*, CM VI. 78. o.

¹⁸² *Matthew Paris*, CM VI. 78. o.

¹⁸³ *Matthew Paris*, CM IV. 110. o.

¹⁸⁴ *Regesta diplomatica Thuringiae*, III. nr. 969., 1. jegyz.

¹⁸⁵ *Rudolf* 1977. 97. o.

¹⁸⁶ *Matthew Paris*, CM VI. 77. o.

¹⁸⁷ Igaz, a IV. és a VI. kötet kiadása között eltelt öt év (1877-től 1882-ig), de Luard még a VI. kötet jegyzeteiben sem szól arról, hogy a korábbi kötetben lotaringiai hercegként aposztrofálta a logikailag ehhez a levélhez kapcsolható, a brabanti herceghez írott korábbi segélykérés szerzőjét. *Matthew Paris*, CM VI. 76–78. o.

¹⁸⁸ *Matthew Paris*, CM VI. 77. o.

¹⁸⁹ Schmieider viszont május és augusztus közé teszi, mivel úgy látja, Tübingiában még nem értesülhettek a fél Magyarországra kiterjedő pusztulásról, amiről szó van a levélben. *Schmieider* 1991/2003. 346. o.

A brabanti herceg rögvest továbbította is a segélykéréseket – Raspe Henrik konkrétan fegyveresek felfogadását és keresztiesek felszerelését kérte – a párizsi püspöknek, Guillaume d’Auvergne-nek, aki valószínűleg rögtön tolmácsolta is az üzenetet nemcsak IX. Szent Lajos, hanem III. Henrik udvarába is.¹⁹⁰

Nyilvánvaló, hogy miért volt érintett Henrik brabanti herceg: Szent Erzsébet leányát, Zsófiát vette feleségül; így feleségének nagybátyja, IV. Béla révén közvetlen kapcsolatban állott Magyarországgal. Első felesége, Hohenstaufen Mária Sváb Fülöp német király leánya volt, így II. Frigyesel is közeli kontaktusban állott. Mi több, Henrik brabanti herceg udvarának jó angliai és franciaországi kapcsolatai voltak.¹⁹¹ Szent Erzsébet gyermekéhez a tatárokkal kapcsolatos hírek könnyebben eljutottak – annál is inkább, mert Zsófia maga is önálló politikai szerepre tört a birodalmi belpolitikában.¹⁹² Az is gyorsan elterjedt, hogy már a nyár elején a turingiai tartománygróf újra apósághoz fordult, és fegyvereseket kért.

A leginkább közvetlen képet a tatárdúlásról a Nyugat, Franciaország és Anglia a Matthew Paris által közölt Narbonne-i Yvo Gérard bordeaux-i érseknek írott 1241-es leveléből kaphatott.¹⁹³ A levél hitelességét sokáig kétkedve fogadta a kutatás, amire a jelen számban közölt tanulmányában Veszprémy László is kitér. A mai német(-osztrák) történetírásban többen nem Matthew Paris hamisítványának tartják a levelet, hanem úgy vélik, hogy egy hasonló levél valóban íródhatott az osztrák térségben.¹⁹⁴ Bezzola egész egyszerűen egy „vagabundként” aposztrofálja Yvót.¹⁹⁵ A bordeaux-i érsek székhelye az angol uralkodó franciaországi hűbértokainak – Aquitániának az 1229-es francia–angol békében angol kézben megmaradt részének, Guyenne-nek – központja volt, és a város és a főpap is napi kapcsolatban állt Westminsterrel. Maga Gérard érsek pedig III. Henrik angol király alatt az angol kormányzatban is jelentős szerepet játszott.¹⁹⁶ Narbonne-i Yvo, mint levelében elárulja, maga is Bordeaux-ban volt klerikus fiatalkorában. Yvo maga is közvetlen ismeretekkel bírt, hiszen Bécs és Bécsújhely környékén, Magyarország határán találkozott a tatárokkal, mi több, egy sor olyan helyen járt, ahová a mongol veszedelem híre korán eljuthatott (Aquileia, Karintia, Friesach). Bécsújhelyet elmondása szerint ostrom alá is vették a tatárok.¹⁹⁷ Yvo is utal arra, hogy a tatárok a Nyugatot is veszélyeztetik: „azért kerekedtek fel... [Kölnből] a háromkirályok szent testét magukhoz visszavigyék.”¹⁹⁸ Yvo híradása feltehetően Bordeaux-on, Aquitánián keresztül az angol királyhoz is eljutott, s minden bizonnyal Szent Lajos udvarában is ismert volt. A narbonne-i klerikus

¹⁹⁰ *Matthew Paris*, CM IV. 110–111. o.; Tatárjárás, 164., 201. o.; *Schmieder* 1991/2003. 341. o.

¹⁹¹ III. Henrik az interregnum idején Cornwalli Richárd angol herceget támogatta (hű tagja volt a kölni érsek vezette „angol pártnak”). Brabant ura IV. Konrád és Manfréd itáliai igényeivel szemben Edmund angol herceg szicíliai királyságát támogatta.

¹⁹² Fia, Henrik számára akarta megszerezni a hesseni örgrófságot a turingiai házon belüli örökösödési háborúban.

¹⁹³ Gérard/Géraud III de Malemort, Donzenac báróinak a családjából. Tatárjárás, 168–171. o.; *Matthew Paris*, CM IV. 270–272. o.; RI V,2,4. nr. 11 356.; *Papp Reed* 2008–2011. 237. o.; *Rudolf* 1977. 100–103. o. Veszprémy László jelen számban közölt írásában utal Johannes Gießauf álláspontjára, aki az eseményeket 1241 nyarán egy kun seregnek tulajdonítja, hiszen a tatárok még nem keltek át ekkor a Dunán.

¹⁹⁴ *Hilpert* 1981. 153–164. o. De szerinte sem lehet autentikus. Lásd még *Rudolf* 1977. 100–103. o.

¹⁹⁵ *Bezzola* 1974. 82–86. o.

¹⁹⁶ *Roumy* 2003. 367. o.

¹⁹⁷ Bécsújhely ostromát illetően kétségeinek adott hangot *Strakosch-Grassman* 1893. 145. o. Interpolációk a szövegben. Lásd *Hilpert* 1981. 160–162. o.

¹⁹⁸ Kölnre lásd *Bezzola* 1974. 34–35. o.

azért könyörög, Anglia királya is kössön békét a francia királlyal és álljon hadba a tatárok ellen. Ezért kéri a levélíró az érseket, hogy igyekezzen rávezetni „Franciaország, Anglia és Hispánia királyát... tegyék félre egymás közti viszályukat... tárgyalják meg együtt... hogyan tudnának e vad néppel szembeszállni.”¹⁹⁹ Narbonne-i Yvo az angol királynak is akar üzenni a bordeaux-i érsekhez írott levele által, valószínűleg ez okból is tartja fontosnak, hogy megemlítsa a tatár szolgálatban álló angol tolmács történetét. Az angol tolmács kétszer is járt a magyar királynál, a kán ultimátumát adta át.²⁰⁰ A „tatár kán angoljaként” ismert „regényes történet” igen népszerű különböző ismeretterjesztő kiadványoknak köszönhetően.²⁰¹

Ausztria felmentésére meg is érkezett egy keresztény sereg, s ha hihetünk Yvónak, a térség legtekintélyesebb fejedelmei felvették a fegyvert: Frigyes osztrák herceg, Vencel cseh király, Sponheimi Bernát karintiai herceg, Meráni Bertold aquileiai pátriárka, VI. Hermann badeni ögróf. Mindez összhangban van Babenberg Frigyes fent említett megnyilatkozásaival, amelyben tatár csapatokkal szembeni harcairól számol be. Mindazonáltal kétely is merülhet fel bennünk a tekintetben, hogy mindezen fejedelmek személyesen jelen lettek volna, hiszen Frigyes herceg leveleiben nem szerepelnek ezen segédkerék, pedig a Babenberg fejedelem minden bizonnyal említést tett volna róla, ha ilyen illusztris társaság sereglik országa védelmére.²⁰² Papp Reed Zsuzsanna is úgy látja, hogy nehéz teljes bizonyossággal megállapítani, hogy az Yvo levelében foglalt „hatalmas egyesült sereg” hol és mikor állította meg a mongol előrenyomulást.²⁰³ Egy ekkora, több birodalmi fejedelem által felállított hadseregnek – Paris szerint a fejedelmeken kívül „a szomszédok számos hatalmassága” is felvonult – nyoma kellett, hogy maradjon más forrásokban is.²⁰⁴ Rádadásul, a nagy haderő láttán a mongolok „megtorpantak és visszafordultak”.²⁰⁵ Elképzelhető, hogy I. Vencel a környéken állomásozhatott haderejével még tovább, Ausztria felé is vonulhatott volna a morvaországi betörés után, időzhetett a morva határvidéken, s így akár egyesülhetett Babenberg Frigyes erőivel. (A cseh király erőinek jelenlétét mindenesetre még egy forrásunk, az alább vizsgálandó francia templomos, Ponce d'Aubon levele is alátámasztja.) Az sem elképzelhetetlen, hogy a herceg hívására még a karintiai herceg is felvonulhatott, veszélyben érezve saját birtokait. A cseh királyról azonban tudjuk, hogy már a legnicai csata idején is, bár egynapi járőrföldre volt az ütközet helyszínétől, inkább távol tartotta magát a küzdelemtől s később is Csehország védelmét érezte elsődlegesnek. Morvaország prédálása idején sem avatkozott be,²⁰⁶ s hiába írta maga is, hogy „máris indul Magyarországra”, jelentős katonai cselekményben nem vett részt országán kívül.²⁰⁷

¹⁹⁹ Tatárjárás, 169–171. o.

²⁰⁰ *Matthew Paris*, CM IV. 274–275. o.; *Saunders* 1969. 116–132. o.

²⁰¹ A szakirodalomban elegendő Tardy Lajos visszafogott beszámolóját is említenünk (*Tardy* 1979. 7–13. o.), mivel itt nem célunk, hogy Gabriel Ronay munkásságát bemutatassuk e tárgyban, hiszen műve inkább dokumentumregény, mint történeti munka (*Ronay* 1978.). Megjelent magyar fordításban is: Egy angol Batu kán udvarában. A tatárjárás kalandora. Budapest, 2014.

²⁰² *Strakosch-Grassmann* 1839. 144. o.

²⁰³ *Papp Reed* 2008–2011. 237. o.

²⁰⁴ *Matthew Paris*, CM IV 273. o.

²⁰⁵ Uo.

²⁰⁶ *Veszprémy* 1991. 34. o.

²⁰⁷ Tatárjárás, 167. o.

Az aquileiai pátriárka aktivizálódását más forrás is megerősíti,²⁰⁸ ugyanakkor nem valószínű, hogy Bertold jelentősebb sereget küldött volna az Alpokon túlra, s az sem, hogy több, mint 60 évesen maga is nyeregbe ült volna. (Sokkal inkább lehet valós alapja annak az értesülésnek, hogy 1242 februárját követően a pátriárka maga ment Frigyes császár színe elé segítségét kérni „pro facto Tartarorum”.²⁰⁹ Aquileiából minden bizonnyal értesülhetett, mi folyik éppen „rokona” ellen az Adria másik oldalán.) Sponheimi Bernát karintiai herceg is elmúlt 60 éves, s talán azért kerülhetett be egy tatárok ellen hadakozó díszes társaságba, mert a lovagi tornák hírneves bajnoka volt, s jeles minnesänger. Badeni Hermann pedig még 16 éves volt, s mivel csak 1248-ban vette feleségül Babenbergi Gertrúdot, Harcias Frigyes unokahúgát s örökösét, nincs okunk „megelőlegezni”, hogy közelebbi kapcsolat fűzte volna az osztrák herceghez évekkal ezt megelőzően, hiszen Gertrúd kezére először maga II. Frigyes császár pályázott, majd I. Vencel cseh király fia, III. Ulászló morva őrgróf. Hermann szerepeltetésére nincs valós indok: 1241-ben a távoli zähringeni dinasztia ifjú sarja miért fogott volna fegyvert a Birodalom keleti határvidékén? Matthew „az őrgrófnak nevezett badeniről” ír, noha 1241-ben még nem volt őrgróf sem, 1243-ban lépett apja helyébe.²¹⁰ Ez a rész feltehetően kései betoldás, Badeni és Gertrúd későbbi házassága lehet az indok arra, miért szerepeltessék Ausztria védelmében. Ezen kívül Yvo arról is tudósít, hogy Dalmácia *princeps* elfogott többet a menekülő tatárokból, amit még nehezebb értelmeznünk: Gy. Ruitz Izabella fordításában „dalmát uralkodóról” van szó.²¹¹ Ha egyáltalán felmerülhet Dalmácia, akkor legfeljebb arról lehet szó, hogy Matthew Paris a tatárjárás során felmerülő tekintélyes hadvezérekből kompilált egy sereget, és Kálmán szlávón herceget is bevette az ausztriai hadi eseményekbe, noha ez szerfelett valószínűtlen, hiszen a muhi csatában szerzett sebesülésébe belehalt. Esetleg itt gondolhatunk még Dalmácia kapcsán II. (VIII.) Ottó merániai hercegre – hiszen a andechsiek-merániaiak gyakorta címezték magukat Dalmácia hercegének – aki magyarországi kapcsolatokkal rendelkezett, lévén a II. Andrással a Szentföldön keresztes hadjáraton járó I. (VII.) Ottó herceg fia, s Gertrudis királyné unokaöccse. Isztriai, krajnai birtokait még fenyegetve is érezhette a tatároktól, akik Dalmácia irányába éppen IV. Bélát üldözték. De az, hogy Bécsig vonuljon hadban a mongolok ellen, kevésbé valószínű. Szerzetes- és lovagrendek

A Nyugatra érkezett hírek egyik legfontosabb csatornáját a lovagrendek alkották. Ponce d'Aubonnak, a templomos lovagrend franciaországi rendtartománya mesterének Szent Lajoshoz írott levele a legnicai csatáról és az azt követő eseményekből is beszámol.²¹² A francia templomostól tudjuk, hogy a tatárok Lengyelországon és Magyarországon kívül is pusztítanak, Ausztriában és Csehországban is van egy-egy seregük, s amijük a templomosoknak csak volt Cseh- és Morvaországban, azt is lerombolták. Tehát e szert a Birodalomban, a határokon belül is állnak mongol csapatok, Magyarország után

²⁰⁸ Continuatio Parisiensis, 604. o.

²⁰⁹ Ricchardus de S. Germano Chronicon, 382–383. o.; *Bezzola* 1974. 110. o.; *Jackson* 1991/2003. 59. o., 61. jegyz.

²¹⁰ „marchione, ut dicebatur, ... de Bade”: *Matthew Paris*, CM IV. 273. o.

²¹¹ „Ex ipsis vero fugientibus princeps Dalmaciae cepit octo”: *Matthew Paris*, CM IV. 274. o.; *Tatárjárás*, 170. o.

²¹² Continuatio Parisiensis, 604. o.; *Schlesisches Urkundenbuch* II. nr. 219.; RI V,2,4. nr. 11 355.; *Tatárjárás*, 172. o.; *Wolfing* 2010. 49–51. o.; *Csákó* 2015. 258. o.

„Csehországot is tönkretették”, és „ez vár Németországra is”. Nem gondoljuk, hogy a Birodalmon belül jelentősebb mongol egységek maradtak volna hadban azután, hogy átvonultak Morvaországon, inkább arról lehet szó, közvetlenül a határokat veszélyezteték. Vencel király egy levelében arról is szólt, hogy „a tatárok a Duna partján állították fel táborukat”.²¹³ Az végképp nem hihető, hogy a „trevisói örgrófságnak a határára” (*ad fines Marchiae Tarvisiae*) jutottak volna el.²¹⁴ Azt is nehéz elképzelni, hogy a legnicai és a muhi ütközet után a templomosok „Magyar-, Lengyel-, Német és Morvaországban katonákat toboroznak, amennyit csak tudnak, hogy a tatárok ellen menjenek.” Még a német területeken elképzelhető, hogy a templomosok és a johanniták is részt vettek a keresztes had szervezésében. Magyarországon nem lehet kérdéses, hogy bármilyen toborzás elképzelhetetlen, hiszen a muhi csatában elpusztult a lovagrendek teljes hadereje. Lengyelországban már más a helyzet, mert Legnicánál a hadba szállt több, mint 500 fős templárius haderő nagy része nem lovagtestvér volt, azok közül csak kevesen estek el (hat fráter és három lovag), s maradt még haderő-utánpótlásuk.²¹⁵ Igaz, Sziléziában eleve nem volt olyan széles hálózata a lovagrendeknek, mint délebbre és nyugatabbra.

A templomos magiszter arról számol be, hogy a magyar, a cseh király, és a lengyel herceg két fia – Jámbor Henrik fiáról, II. Bolesławról és Mieszkőről lehet szó – nagy sokaságot mozgósított, amit a három irányban felvonuló tatár seregek közül „egyik se mert megtámadni”. Ponce d’Aubon ezzel ugyan alátámasztja Harcias Frigyes közlését, mely szerint a tatárok megtorpanak volna erőit látva, de nem hihetjük, hogy a cseh és osztrák határookra küldött mongol egységek feladata vagy bármilyen terve lett volna a Birodalom megtámadása, s azokat Frigyes, a pátriárka vagy a cseh király erői készítették visszavonulásra. Azt sem támasztja alá más forrás, hogy Jámbor Henrik fiai a tatárok nyomában Morvaország és Ausztria védelmére jöttek volna. Sokkal valószínűbb, hogy saját hercegsége védelmén és helyreállításán dolgozott mindenki, aki csak élve maradt Legnica után. A legésszerűbbnek az látszott, hogy az ifjú hercegek saját, a lausitzi határra menekülő családtagjaikat menekítik ki, többek között Szent Hedviget.

Ponce d’Aubon közléseit kellő kritikával kell kezelnünk. De a mi szempontunkból nem is ez a lényeges, hanem az, hogy milyen hatással voltak a lovagrendek csatornáin érkező információk a Nyugatra. Intő jel lehetett IX. Lajos számára, hogy ha a Birodalomban felállt seregek „vereséget szenvednek, országotokig senkit se fognak találni, aki ellen tudna nekik állni”.

Az Európán belüli információáramlást nagyban segítették a koldulórendek csatornáit. Tübingiai Henrik tartománygróf is hangsúlyozza az egyik „tatár” levelében, hogy az értesüléseit egy feltehetően menekült domonkos vagy ferences frátertől szerezte, akinek rendje több apátságát lerombolták a mongolok – valószínűleg Lengyelországban, hiszen április elején ér hozzá a hír.²¹⁶

A Matthew Paris által kivonatolt, illetve közölt tatár és magyar vonatkozású levél közül több a koldulórendi csatornákon juthatott el Angliába. F-nek (Félixnek), a bécsi Schottenstift apátjának a nyugati papsághoz intézett, 1242 januárjában – feltehetően 4-én

²¹³ Tatárjárás, 167. o.

²¹⁴ Tatárjárás, 175., 203. o.

²¹⁵ Nagy részük gyalogos paraszt volt. Borchardt 2001. 237. o.

²¹⁶ Regesta diplomatica Thuringiae, III. nr. 969., 1. jegyz.; Matthew Paris, CM VI. 76–78. o.

– írott levele talán még abban az évben eljutott Nyugatra, s nemcsak Angolhonba, hanem Írországba is, hiszen az eredetileg ír szerzetesek számára épült „skótok” monostora a skót és az ír szerzetességgel szoros kapcsolatokat ápolta.²¹⁷ Maga a levél is tanúsítja, hogy a levél átadóit a Szűz Mária apátság apátja Írországba küldi.²¹⁸ Paris is azért kaphatta meg a levél másolatát, mert a skót monostor Angliával is élénk kapcsolatban állott. A körlevél a nyugati egyháznak szól, s egyfajta figyelmeztetés is még a távoli ír és skót egyházaknak a tatár veszéllyel szemben, hiszen ez az első nyugatra eljutott híradás, amely közli, hogy a mongolok átkeltek a befagyott Dunán, s immár valóban fenyegetik Ausztriát, Morvaországot és Csehországot. (Érdekes módon Matthew Paris itt is felsorolja a trevisói őrgrófságot, ami lehetséges, hogy az ő keze nyomán került be így a veszélyeztetett területek közé.)²¹⁹

Bekerült Matthew Paris gyűjteményébe Jordanus lengyel- és csehországi ferences provinciális minden keresztényhez írott nyílt levele.²²⁰ Korábban sokáig úgy tartotta a kutatás, hogy a levelet a Kijevi Rusz turovi részfejedelemség területén lévő Pinszkből írták, amit alátámasztani látszott a keltezés helye („Pyngensi”),²²¹ de a korabeli lengyel határtól is igen messze fekvő Turovban kevésbé valószínű ferences jelenlét. A „Pyngensi” helyett a levél első soraiban a „conventus Pryngensis” szerepel, s Paris kiadója is úgy véli, hogy feltehetően „Prangensis” lehet a kézirat helyes olvasata, s így Jordanus *prágai* ferences. Jordanus egy másik levele alapján – amit Matthew Paris egy kölni ferences, G. saját levélébe másolva közöl – egyértelmű, hogy Prágáról van szó, hiszen meg is nevezi levélíró tárását, „A. custos Prangensis”-t.²²² Matthew Paris MGH-beli kiadását soha nem tévesztette meg Pinszk, az mindig is prágai keltezést valószínűsített.²²³ A kölni ferences gvardián által közölt információk szerint a tatárok Németország és Csehország határán állnak, és a cseh király ki is vonult ellenük haderejével. Ami számunkra azonban fontos, hogy a lengyelországi ferencesek a levelüket a kölni testvéren keresztül Brabant hercegéhez kívánják eljuttatni, aki úgy tűnik, csakúgy, mint Tübingiai Henrik számára a kereszties háború egyik fő szervezője lehet, s akinek az útján értesíteni tudják a nyugati fejedelmi udvarokat. G. gvardián továbbítja is a levelet a brabanti hercegnek.²²⁴

Brabant hercege a kortársak szerint is valóban érintett lehetett a tatárok elleni kereszties háborúban, hiszen Balduin, a flandriai Ninove premontrei rendházának kanonokja a XIII. század második felében úgy tudósít, hogy a tatár veszély Németországon túl Brabantot és Flandriát is elérte.²²⁵

²¹⁷ Rudolf 1977. 98. o.; Ruotsala 2001. 33. o.

²¹⁸ Tatárjárás, 175–176. o.; *Matthew Paris*, CM VI. 78–80. o.; RI V,2,4. nr. 11 376.; *Schmieder* 1991/2003. 341., 345. o., 27. jegyz.

²¹⁹ *Saunders* 1969. 126. o.

²²⁰ A krónikás 1242 alatt hozza, de valószínűleg 1241-ben kelt (*Papp Reed* 2008–2011. 238. o.); s az áprilisi keltezés jó, hiszen arról is szól, a mongolok betörték Morvaországba, s még mindig ott állnak hadaikkal. *Matthew Paris*, CM VI. 80–81. o.; RI V,2,4. nr. 11 324.

²²¹ Még ma is így szerepel, lásd *Papp Reed* 2008–2011. 238. o. Pedig már Rudolf igazolta, nem lehet Pinsk. *Rudolf* 1977. 99. o.

²²² Lásd *Jackson* 1991/2003. 158. o., 70. jegyz.

²²³ *Matthaei Parisiensis* MGH, 209., 210. o., 12. jegyz.; RI V,2,4. nr. 1335.

²²⁴ *Rudolf* 1977. 99. o.

²²⁵ „cecidit super totam Alemanniam et pervenit usque ad fines Brabantie et Flandrie”: *Baudouin de Ninove*, *Chronicon*, 543. o. Lásd *Csákó* 2015. 222–223. o.

A Nyugatra eljutó információk forrása lehetett még a már említett magyarországi domonkos és ferences szerzetesek körlevele külföldi rendtársaiknak 1241-ben.²²⁶ E levél, és talán egyébek is feltehetően az egyház más csatornáin keresztül eljutottak Angliába, például az igen széleskörű nemzetközi levelezést folytató ferences Adam Marsh-hoz, Robert Grosseteste lincolni püspökhöz vagy Roger Baconhoz, és az oxfordi ferences kollégium, a Greyfriars Hall mestereihez.²²⁷

A nyugati fejedelmek első kézből kaphattak képet a mongolok hadi cselekményeiről az első lyoni zsinaton 1245-ben, hiszen valószínű, hogy ott részt vett Rogerius volt váradi főesperes is, s megoszthatta a saját maga által átélt eseményeket az angol és francia követekkel is.²²⁸ (Lehetséges, hogy Rogerius már korábban, 1243-ban is járt Rómában, feltehetően Pecorari Jakab volt legátus, praenestei püspök szolgálatában.²²⁹) Rogerius azonban nemcsak az úton szolgálhatott közvetlen információkkal a Nyugat számára a tatárokról: 1244-45 körül magyarországi egyházi javadalmasként, soproni főesperesként lépett Toletanus (Toledói) János angol ciszterci bíboros, paestumi/pestói püspök szolgálatába, aki – többek között – 1249-ben őt segítette Spalato érseki székébe.²³⁰ Lehetséges, hogy az 1243-44 körül írott *Siralmas Éneke* egy kéziratát is magával vitte Lyonba.²³¹ Rogerius a zsinaton hangsúlyozta a káni udvarba való pápai követek küldésének fontosságát.²³² Valószínű, hogy a *Carmen Miserabilé*t patrónusa, Toletanus János bíboros révén angol klerikusok is megismerhették.²³³ A művet korábbi patrónusának, Pecorari Jakab püspöknek ajánlotta, de mivel annak 1244-ben bekövetkezett halála után átállt az angol bíboros szolgálatába, feltehető, hogy a művet az ő révén angliai ciszterciek is jól ismerték. „John of Toledo” (†1275) a korabeli angol egyház tekintélyes figurája volt, nagy szerepet játszott a bíborosi kollégiumban is. (Az általa Toledóban vezetett iskola miatt ismerik e néven.) Angliai klerikustársai és az angol királyi hatalom gyakran vette igénybe közvetítői szolgálatait a Kúriában, egy sereg angol klerikus mindig is tartózkodott udvarában, illetve a királyi szentszéki követek is az ő közbenjárására apelláltak. A Kúriához küldött királyi procuratorok is az ő segítségét és tanácsát vették igénybe – s így ismerkedhettek meg Rogerius mesterrel és a magyarországi tatárjárással. Nem elképzelhetetlen, hogy Matthew Paris is e csatornák egyikén szerezhette a tatárjárásról szóló ismereteit. Szolgálatában a magyarországi javadalmas Rogerius könnyen kapcsolatot teremthetett a bíboros háztartásának angoljaival, különösen például annak káplánjával, a III. Henrik alatt politikai karriert befutó lincolni püspökkel – itt ne felejtjük el a lincolni káptalan magyar származású kanonokjait –, Richard of Gravesend-del.²³⁴ Toledói János

²²⁶ Tatárjárás, 166. o.; *Matthew Paris*, CM VI. 81–83. o.

²²⁷ *Bezzola* 1974. 201–209. o.; *Klopprogge* 1993. 230–231. o.

²²⁸ *Bezzola* 1974. 86. o.

²²⁹ *Mongolensturm*, 129–130. o.

²³⁰ *Almási* 2016. 58., 69. o. Elképzelhetőnek tartja, hogy Toletanus egy zágrábi kanonoki stallumot is elnyert. *Almási* 2016. 75. o.

²³¹ Rogerius minden bizonnyal részt vett a lyoni zsinaton. Lásd *Babinger* 1955. 58–60. o. A IV. Bélának szóló tatár behódolási ultimátumot is ő tolmácsolta – első kézből – a pápának és a zsinatnak. Lásd *Voegelin* 1940–1941. 404–406. o.

²³² *Babinger* 1955. 58. o.

²³³ *KMTL* 577. o.; *Rogerius*, 461. o. Bizonyos nézetek szerint (Marczali Henrik) Toletanusnak is ajánlhatta a művet. Lásd *Almási* 2016. 65–66. o.

²³⁴ San Lorenzo-in-Lucina, majd Porto bíborosa. Részt vett az első lyoni zsinaton, s a pápával maradt Lyonban 1251-ig. *Lawrence* 2004.; *Grauert* 1901. 111–325. o.

IV. Ince pápa személyi orvosaként a Szentszék egyik legbefolyásosabb politikusává emelkedett. Felmerül a kérdés: hogyan kerülhetett a váradí, majd soproni főesperes Rogerius egy angol bíboros szolgálatába? Rogerius patrónusa, Jakab, praenestei/palestrinai püspök már korábban jó kapcsolatot állt az angol Toledói Jánossal. Amikor IX. Gergely 1241-ben zsinatot hívott össze, útban Róma felé II. Frigyes pisai szövetségesei elfogták Toledói Jánost és Pecorari Jakabot, akik 1243-ig együtt voltak fogságban.²³⁵ Mindkettejük kiszabadításáért közbenjárt az angol koronán kívül a Plantagenetek sarja, János legfőbb híve és barátja, a Szentföldről hazatérő Cornwalli Richárd.²³⁶ Pecorari és Toledói János kiszabadításáért Matthew Paris is szót emelt.²³⁷

Rogerius információi mellett természetesen szerepeltek a tatárok elleni politikát taglaló első lyoni zsinaton a IV. Ince által Lyonba magával vitt kúriai kancellária levelei, úgy mint a IV. Béla által a pápának írt küldeményei 1241-42-ből.²³⁸ Ismeretesek voltak továbbá már az 1230-as évek második fele óta a bíborosi kollégium tagjai előtt Julianus barát (és Riccardus) jelentései, melyek a *Liber Censuum*ban regisztráltak.²³⁹ A Rómában 1237 tavaszán jelentést tévő Julianusszal akár személyesen is találkozhattak francia és angol klerikusok (például Toledói János köre), s minden bizonnyal jól ismerték első és második útjáról Riccardus által készített beszámolóját. (E helyütt nem áll szándékomban a Julianus-jelentések Nyugatra való eljutása, híreinek elterjedése és hatásának kérdését vizsgálni, a szakirodalom számos alkalommal behatóan foglalkozott vele.) Ugyancsak első kézből nyerhettek képet a tatárokról a zsinati atyák az 1244 végén vagy 1245 elején Lyonba érkező menekült orosz érsektől, Pétertől (Pjotr Akerovics a kijev-beresztovi Szpasz monostor igumenje, utóbb Kijev érseke).²⁴⁰ Az utolsó levél, amelyet Paris a krónika főszövegébe szőtt, az 1244-es év bejegyzései között szerepel és Péter igumen tudósítását tartalmazza a tatárok kelet-európai pusztításáról, amit az 1245-ben megtartott lyoni egyetemes zsinat elé tártak.²⁴¹ A levél egy változata bekerült a Burton apátság krónikájába is, ez a hívebb szövegezés.²⁴² Matthew Paris utólag betűzdelt mondatokkal és jelzőkkel felhígitotta.²⁴³

A lyoni zsinat első felbuzdulásai ellenére sem indult keresztes sereg a tatárok ellen Magyarország megmentésére. A lyoni zsinat behatóan foglalkozott ugyan a tatár veszéllyel, IV. Ince kemény hangú bullákat állított ki (*Cum non solum* és *Christiane religionis cultum*), és ösztönözni kívánta, hogy a keresztények a veszélyeztetett helyeken erődítéseket építsenek,²⁴⁴ a zsinat határozatot hozott, hogy a támadás frontvonalában lévő országok részére, határaik falakkal és várakkal való megerősítéséhez anyagi segítséget nyújt,²⁴⁵ de a mongolok közé indított hittérítő missziók ügyét a keresztes háború egyelőre nem tudta ellensúlyozni. Ráadásul mindent felülírt a Szentföld ügye. A palesztinai kudarcok

²³⁵ Almási 2016. 76–77. o.; Almási 1989. 66–67. o.

²³⁶ Lewis 1937. 658. o.

²³⁷ Matthew Paris, CM IV. 165. o.

²³⁸ Schmieder 1991/2003. 345. o.

²³⁹ Schmieder 1991/2003. 342. o., 61. jegyz.; Battelli 1954. 351., 364. o.; Rudolf 1977. 84. o.

²⁴⁰ Tatárjárás, 121. o.; Matthew Paris, CM IV. 386–389. o. (Az 1244. év alatt.)

²⁴¹ Matthew Paris, CM IV. 386–389. o.; Tatárjárás, 65–67. o.

²⁴² Annales de Burton, 324–325. o.

²⁴³ Papp Reed 2008–2011. 238. o.; Klopprogge 1993. 174–175. o.; Bezzola 1974. 113–114. o.

²⁴⁴ Tatárjárás, 69. o., 1. jegyz.; Theiner, nr. 354.

²⁴⁵ Kiss 2015. 34. o.; Berend 2003. 613. o.; Purcell 1975. 68. o.

– 1244-ben elveszett Jeruzsálem, és a keresztények Gázában, La Forbie-nél (Hiribyanál) óriási vereséget szenvedtek – miatt a pápa a Szentföld megmentéséért hirdetett keresztes hadat. A tatárok elleni fellépés a *Latinitas* keleti határainál nem merült ugyan teljes feledésbe, legfeljebb mindig késedelmet szenvedett, vagy másodlagossá vált a *Terra Sancta* mögött.

Hiába álltak a tatárok Európa határán, a Szentföld ügye nem tűrt halasztást: La Forbie után megszaporodnak a nyugati hatalmakhoz – IX. Szent Lajoshoz és III. Henrikhez – küldött segélykérések a régi ellenség, a muszlimok ellen.²⁴⁶ A szentföldi egyház két képviselője, Waleran bejrúti püspök és Arnulf domonkos szerzetes a keresztény fejedelmekhez is elutazott segítséget kérve.²⁴⁷ A lyoni zsinaton a pápa már nem a mongolok ellen szólította fel III. Henriket a hadbalépésre, hanem 1/20-os adót rendelt el az egyházi jövedelmekre, a Szentföld védelmében.²⁴⁸ A Magyarországot vagy Lengyelországot ért veszély ehhez képest már régen is volt, meg távoli is volt. Sokáig éltek a régi beidegződések: mégiscsak nagyobb dicsőség volt Krisztus szent ügyéért felölteni a keresztet az Ő szülőföldjén, mint távoli, obskúrus keleti végvidékeken a tatárokat kergetni, akik, úgy hírlik, még a keresztény hit felvételétől sem idegenkednek. IV. Ince pápa több követséget is küldött Gjúk nagykán udvarába, s egyelőre bízott a térítésben.²⁴⁹

Hiába kapott a pápa híreket IV. Bélától 1247-ben, hogy a mongolok újra Magyarország ellen készülődnek, mindössze igen apró lépések történtek. IV. Ince már korábban megígérte Bertold aquileiai pátriárkának, hogy segítséget nyújt, ha a mongolok visszatérnének, s most Bertoldot megbízta, hogy a Német Birodalom területén hirdesse meg a keresztes hadat, továbbá engedélyezte, hogy keresztet felvevők egész Európában ugyanabban a keresztes búcsúban részesüljenek, mint a Szentföldön harcolók. Ezzel elvileg Magyar- és Lengyelország határainak a védelme is egyenrangú *cruciatává* minősült.²⁵⁰ A pápa hitet tett amellett, hogy Magyarország megsegítésére küldi mindazokat, akik már felvették a keresztet a szíriai vagy romániai kereszténység (azaz, a Latin Császárság) védelmében, valamint ígérte: mindent megtesz, hogy mindazok, akik már harcolnak is a keresztért, haladéktalanul a magyar király segítségére siessenek, ha szükséges.²⁵¹ A pápa kiterjesztette a keresztes felhívást egész Európára, és kérte, jöjjenek a kereszténység segítségére a mongol veszedelem ellen.²⁵² A pápa felhívása eljutott Angliába is, amit Matthew Paris is közölt.²⁵³ Való igaz, több keresztes eskü kommutációjára is sor került: IV. Ince pápa engedélyezte például, hogy Knut norvég herceg „átváltsa” egy szentföldi keresztes fogadalmát egy magyarországi, tatárok elleni hadjáratra.²⁵⁴ A szíriai hadjáratra esküt tévők azután mégsem Magyarországon léptek hadba, hanem Szent Lajos keresztes seregébe álltak.

²⁴⁶ Nantes-i Róbert, a jeruzsálemi pátriárka felhívása az összes keresztényhez: *Regesta Regni Hierosolymitani* I. nr. 1124.; *Matthew Paris*, CM IV. 337–344. o.; CChR 1242–47. 372. o.; CLR III. 1245–1251. 10–11.; 15.; 37. o.; *Dehio* 1914. 29. o.

²⁴⁷ *Matthew Paris*, CM IV. 300–305.; 307–311.; 337–344. o.

²⁴⁸ 1245. január 23.: TNA SC Papal Bulls 7/20/5.; *Original papal documents*, nr. 270.; 1247. június 12.: TNA SC Papal Bulls 7/21/20; *Original papal documents*, nr. 323.

²⁴⁹ *Dawson* 1955. Bevezetés (passim); *Rachewiltz* 1971. (passim)

²⁵⁰ *Theiner*, nr. 348.; *Sinor* 1952. 600. o.

²⁵¹ 1247. február 4.: *Theiner*, nr. 379., 388. o.; *Maier* 1994. 84–85. o.

²⁵² *Jackson* 2005. 104. o.

²⁵³ *Matthew Paris*, CM IV. 546–547. o.; Szavojai Bonifác canterbury-i érsek levele Szavoyai Péterhez. *Matthew Paris*, CM VI. 133. o.; *Sinor* 1957. 203. o.

²⁵⁴ *Fejér* CD IV. 1. 303. o.

1250-ben az új keresztesek nem a mongolok ellen készültek hadba szállni, de mégsem látták soha a Szentföldet sem. IV. Béla panaszt is emelt a pápánál, hogy Ince beleegyezik, hogy a francia király elhagyja Európát ilyen vész helyzetben.²⁵⁵

Jelen számban Veszprémy László részletesen áttekinti a tatárjárás elbeszélő forrásait. Korábban Csukovits Enikő úgy vélekedett, hogy a nyugati források lakonikusan számoltak be az országot ért pusztításról, s a többnyire rövid bejegyzések a magyarországi események iránti érdeklődés csekély voltát jelzik. Megengedi, hogy habár a tatár támadás híre a kontinens távolabbi vidékein is nagy riadalmat keltett, a történeletről kevés érdemi információ került be Európa évkönyveibe.²⁵⁶ Az évkönyveken és a krónikákon túlmenően egyéb forrásokat vizsgálva azonban úgy vélem, a kép összetettebb. A levelezéseket, a jelentéseket, a sokrétű csatornákon folyó információáramlást áttekintve úgy tűnik, voltak Nyugat-Európában olyanok is, akik valóban érdeklődést mutattak a tatár veszedelm iránt, és tisztában voltak a veszély valódi súlyával. Matthew Paris sem egyedülálló, elszigetelt „hír-búvár” volt, hanem fontos szolgálatot tett a mongolokkal szembeni fellépést vállaló nyugati fejedelmeknek vagy klerikusoknak. Nem lehet úgy értékelni, hogy Európa vagy a nyugati latinság érdektelen lett volna a tatárjárás iránt. Tübingi Ráspe Henrik vagy később Angliai Edward mellett ott voltak a johanniták, a betlehemi püspök, az antiókhiai fejedelmek, az első (és majd a második) lyoni zsinaton összegyűltek jó része. Ha nem is volt markánsan hallható Brabanti Henrik vagy Siegfried mainzi érsek hangja, a szélesebb közvélemény is megismerhette, milyen veszélyt jelent a mongol áradat, még ha a közös európai erőfeszítéseket La Forbie felül is írta.

BIBLIOGRÁFIA

- A tatárjárás emlékezete A tatárjárás emlékezete. Szerk. *Katona Tamás*. Budapest, 1981¹, 1987.²
- Albert von Beham Albert von Beham und Regesten Pabst Innocenz IV. Hrsg. *Karl Adolf Constantin von Höfler*. Stuttgart, 1847.
- Almási – Koszta* 1991. *Almási Tibor – Koszta László*: Báncsa István bíboros (1205 k.–1270). Életrajzi vázlat. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila Jozsef nominatae. Acta Historica*, 1991. (különszám) 9–17. o.
- Almási* 1989. *Almási Tibor*: Pecorari Jakab diplomáciai pályája. In: Tanulmányok Karácsonyi Béla hetvenedik születésnapjára. Szerk. *Kulcsár Péter – Mader Béla – Monok István*. Szeged, 1989. 59–69. o.

²⁵⁵ *Theiner*, nr. 440.

²⁵⁶ *Csukovits* 2015. 106. o.

- Almási* 2016 *Almási Tibor*: Források és feltevések Rogerius életrajzi vázlatához. In: Nagyvárad és Bihar az Árpád-kor végén. Szerk. *Zsoldos Attila*. (Tanulmányok Biharország történetéből 3.) Nagyvárad, 2016. 55–82. o.
- Annales breves Wormatienses Annales breves Wormatienses a. 1165–1295. MGH Scriptorum (in Folio) [=SS] XVII. (Annales aevi Suevici) Hrsg. *G. H. Pertz*. Hannover, 1861.
- Annales monasterii de Theokesberia Annales monasterii de Theokesberia. In: Annales Monastici. Ed. *H. R. Luard*. (RS, 36) London, 1864–69.
- Annales monasterii de Waverleia Annales monasterii de Waverleia, A.D. 1–1291. In: Annales Monastici. II. (Rolls Series 36. Ed. *Henry Richards Luard*. London, 1865. 127–411. o.
- Annales S. Pantaleonis Coloniensis Annales Sancti Pantaleonis Coloniensis. Hrsg. *Hermann Cardauns*. MGH SS 22. (Historici Germaniae saec. XII. 2.) Hrsg. *G. H. Pertz*. Hannover, 1872.
- Annales Wormatiensis Annales Wormatiensis. MGH SS XVII. (Annales aevi Suevici) Hrsg. *G. H. Pertz*. Hannover, 1861.
- ÁUO Árpád-kori új okmánytár. Közzéteszi *Wenzel Gusztáv*. I–XII. k. Pest–Budapest, 1860–1874.
- Babinger* 1955. *Babinger, Francesco*: Maestro Ruggiero delle Puglie relatore prepoliano sui Tatars. In: Nel VII. Centenario della Nascita di Marco Polo. Venezia, 1955. 53–61. o.
- Bachfeld* 1889. *Bachfeld, Georg*: Die Mongolen in Polen, Schlesien, Böhmen und Mähren: ein Beitrag zur Geschichte des grossen Mongolensturmes im Jahre 1241. Innsbruck, 1889.
- Bárány* 2009. *Bárány Attila*: Anglia, Magyarország és a tatár veszély a 13. század második felében. *Hadtörténelmi Közlemények*, 122. (2009) 2. sz. 251–281. o.
- Bárány – Laszlovszky – Papp Reed* 2008–2011. *Bárány Attila – Laszlovszky József – Papp Reed Zsuzsanna*: Angol–magyar kapcsolatok a középkorban. I–II. k. Máriabesnyő, 2008–2011.
- Battelli* 1954. *Battelli, Giulio*: I Transunti di Lione del 1245. *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 62. (1954) 336–364. o.
- Baudouin de Ninove*, Chronicon [Baudouin de Ninove:] Chronicon Balduinus Ninoviensis. MGH SS XXV. (Gesta saec. XIII.) Hrsg. *Oswald Holder-Egger*. Hannover, 1880. 521–546. o.
- Berend* 2003. *Berend Nóra*: Magyarország, a kereszténység kapuja: egy ideológia születése. In: Tatárjárás. Szerk. *Nagy Balázs*. Budapest, 2003. 612–620. o.

- Bezzola* 1974. *Bezzola, Gian Andri*: Die Mongolen in Abendländischer Sicht (1220–1270). Ein Beitrag zur Frage der Völkerbegegnungen. Bern–München, 1974.
- Borchardt* 2001. *Borchardt, Karl*: The Templars in Central Europe. In: The Crusades and the Military Orders: expanding the Frontiers of Medieval Latin Christianity; in memoriam Sir Steven Runciman (1903–2000). Eds. *Hunyadi Zsolt – Laszlovszky József*. Budapest, 2001. 233–244. o.
- Böhmer* 1839. *Böhmer, J. F.*: Briefe über den Anmarsch der Mongolen gegen Deutschland im Jahr 1241. *Neue Mittheilungen aus dem Gebiet historisch-antiquarischer Forschungen*, 4. (1839) 2. sz. 105–117. o.
- Bradács* 2014. *Bradács Gábor*: A tatárjárás osztrák elbeszélő forrásainak kritikája. *Hadtörténelmi Közlemények*, 127. (2014) 4. sz. 3–22. o.
- CChR *Calendar of the Charter Rolls preserved in the Public Record Office [1226–1516] I–VI. London, 1903. Vol. I.*
- CDM *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Edd. Antonín Boček – Bertold Bretholz. Brno–Olomouc, 1836–1903.*
- Chambers* 1979. *Chambers, James*: The Devil’s Horsemen: the Mongol Invasion of Europe. New York, 1979.
- Chronica de Mailros* *Chronica de Mailros, e Codice Unico. Ed. Joseph Stephenson. Edinburgh, 1835.*
- Chronicon Rhenense* *Chronicon pontificum et imperatorum Rhenense ab Innocentio III. usque ad annum 1429. Hrsg. Ludwig Weiland. Beschreibung einiger Handschriften der Universitätsbibliothek zu Giessen. Neues Archiv, 4. (1879) 74–85. o.*
- Chronik von Hohenschwangau* *Die goldene Chronik von Hohenschwangau der Burg der Welfen, der Hohenstauffen und der Scheyren. Hrsg. Joseph Frhr. von Hormayr von Hortenburg. München, 1842.*
- CLR *Calendar of the Liberate Rolls preserved in the Public Record Office [1226–1272] I–VI. London, 1917–1964. Vol. III.*
- Codex diplomaticus Lusatiae superioris* *Codex diplomaticus Lusatiae superioris. Sammlung der Urkunden für das Markgraffthum Oberlausitz. Bd. I–VI. Hrsg. Gustav Köhler – Richard Jecht – Erich Wentscher. Görlitz, 1851–1931. Bd. 1: Von den ältesten Zeiten bis zur Begründung des Bundes der Sechsstädte, 1346. Hrsg. Gustav Kohler. Görlitz, 1851.*
- Continuatio Garstensis* *Continuatio Garstensis. Annales Admuntenses. MGH SS IX. (Chronica et annales aevi Salici.) Hrsg. G. H. Pertz. Hannover, 1851.*

- Continuatio Parisiensis Continuatio Parisiensis Historiae regum Franciae. MGH SS XXVI. (Ex rerum Francogallicarum scriptoribus. Ex historiis auctorum Flandrensium Francogallica lingua scriptis. Supplementum tomi XXIV.) Hrsg. *Georg Waitz*. Hannover, 1882. 603–609. o.
- Continuatio Sancrucensis Secunda [a. 1234–1266] MGH SS IX. Hrsg. *G. H. Pertz*. Hannover, 1851. 637–646. o.
- Csákó 2012. *Csákó Judit*: A középkori magyar történeti hagyomány mesés elemei Albericus Trium Fontium krónikájának tükrében. *Fons*, 19. (2012) 435–462. o.
- Csákó 2015. *Csákó Judit*: Az Árpád-kori Magyarország a francia területen keletkezett elbeszélő kútfők tükrében. (PhD-értekezés, ELTE, kézirat.) Budapest, 2015.
- Csukovits 2015. *Csukovits Enikő*: Magyarországról és a magyarokról – Nyugat-Európa magyar-képe a középkorban. Budapest, 2015.
- Dawson 1955. *Dawson, Christopher*: The Mongol Mission. Narratives and Letters of the Franciscan Missionaries in Mongolia and China in the Thirteenth and Fourteenth Centuries. New York, 1955.
- Dehio 1914. *Dehio, Ludwig*: Innozenz IV. und England. Ein Beitrag zur Kirchengeschichte des 13. Jahrhunderts. Berlin–Leipzig, 1914.
- Fejér, CD Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Edd. *Georgius Fejér*. Tom. I–XI. Vol. 1–43. Buda, 1829–1844.
- Gestorum Treverorum Continuatio Gestorum Treverorum Continuatio IV. MGH SS XXIV. [Annales aevi Suevici (Supplementa tomorum XVI et XVII). Gesta saec. XII. XIII. (Supplementa tomorum XX–XXIII).] Hrsg. *Georg Waitz*. Hannover, 1879.
- Gombos *Gombos Albin*: Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendantium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCCCI. Az Árpád-kori magyar történet külföldi elbeszélő forrásai. I–IV. k. 1937–1938, 1943. (Reprint: Budapest, 2005–2011. Mutatók: *Csapodi Csaba* – *Érszegi Géza*. Bibliográfia *Bácsatyai Dániel*.)
- Grauert 1901. *Grauert, Hermann Heinrich von*: Meister Johann von Toledo. (Sitzungsberichte der Königlichen Bayerischen Akademie der Wissenschaften, phil. hist. Klasse. Hft. 2.) München, 1901. 111–325. o.
- Györffy 1991. *Györffy György*: Újabb adatok a tatárjárás történetéhez. *Történelmi Szemle*, 33. (1991) 1–2. sz. 84–88. o.

- HDFS *Historia Diplomatica Friderici Secundi sive constitutiones, privilegia, mandata instrumenta, quae supersunt istius imperatoris et filiorum ejus.* Ed. *Jean Louis Alphonse Huillard-Bréholles*. Vol. I–XII. Paris, 1852–1861.
- Hilpert* 1981. *Hilpert, Hans Eberhard*: Kaiser- und Papstbriefe in den Chronica Majora des Mattheus Paris (Veröffentlichungen des Deutschen Historischen Instituts London 9). Stuttgart, 1981.
- Hunyadi* 2019. *Hunyadi Zsolt*: Military-religious Orders and the Mongols around the Mid-13th Century. In: *Competing Narratives between Nomadic People and their Sedentary Neighbours*. In: *Papers of the 7th International Conference on the Medieval History of the Eurasian Steppe*, Nov. 9–12, 2018. Shanghai University. Szeged, 2019. 111–123. o.
- Jackson* 1991/2003. *Jackson, Peter*: The Crusade Against the Mongols (1241). *Journal of Ecclesiastical History*, 42. (1991) 1–18. o. [Fordításban: Keresztes hadjárat a Mongolok ellen (1241). In: *Tatárjárás*, Szerk. *Nagy Balázs*. Budapest, 2003. 348–361. o.]
- Jackson* 2005. *Jackson, Peter*: *The Mongols and the West, 1221–1410*. Harlow, 2005.
- Jasiński* 1991. *Jasiński, Tomasz*: Zur Frage der Teilnahme des Deutschen Ordens an der Schlacht von Wahlstatt. In: *Wahlstatt 1241. Beiträge zur Mongolenschlacht bei Liegnitz und zu ihren Nachwirkungen*. Hrsg. *Ulrich Schmielewski*. Würzburg, 1991. 117–127. o.
- Kiss* 2015. *Kiss Gergely*: Dél-Magyarországtól Itáliáig. Bánca nembeli István (1205 k.–1270) váci püspök, esztergomi érsek, az első magyarországi bíboros életpályája. Pécs, 2015.
- Klopprogge* 1993. *Klopprogge, Axel*: *Ursprung und Ausprägung des abendländischen Mongolenbildes im 13. Jahrhundert: ein Versuch zur Ideengeschichte des Mittelalters*. Wiesbaden, 1993.
- KMTL *Korai Magyar Történeti Lexikon (9–14. század)*. Főszerk. *Kristó Gyula*. Szerk. *Engel Pál – Makk Ferenc*. Budapest, 1994.
- Lawrence* 2004. *Lawrence, C. H.*: Toledo, John of (d. 1275). *Oxford Dictionary of National Biography*. (<http://www.oxforddnb.com/view/article/66136>, a letöltés időpontja: 2020. május 28.)
- Lewis* 1937. *Lewis, F. R.*: The Election of Richard of Cornwall as Senator of Rome in 1261. *English Historical Review*, 52/108. (1937) 657–662. o.
- Lewis* 1987. *Lewis, Susan*: *The Art of Matthew Paris*. Aldershot, 1987.
- Maier* 1994 *Maier, Christoph T.*: *Preaching the Crusades: Mendicant Friars and the Cross in the Thirteenth century*. Cambridge, 1994.

- Marrone* 1983. *Marrone, Steven P.*: William of Auvergne and Robert Grosseteste: New Ideas of Truth in the Early Thirteenth Century. Princeton, 1983.
- Matthaei Parisiensis* MGH Ex *Matthaei Parisiensis* operibus. Ex *Cronicis Maioribus*. Hrsg. *Felix Liebermann*. MGH SS 28. (Ex rerum Anglicarum scriptoribus saec. XIII.) Hrsg. *Wilhelm Wattenbach*. Hannover, 1888. 107–389. o.
- Matthew Paris*, CM *Matthew Paris*: *Chronica Majora*. I–VII. Szerk. *H. R. Luard*. (Rerum Britannicarum medi aevi scriptores. Rolls series [=RS], 57). London, 1872–1883.
- MGH Const. MGH *Leges*. Sectio IV. *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*. Tom. II.: 1198–1272. Hrsg. *Ludwig Weiland*. Hannover, 1896.
- MGH Epp. *Epistolae saeculi XIIIe regestis pontificum romanorum selectae*. (MGH *Epistolae*) Hrsg. *Karl Rodenberg*. Bd. I–III. Hannover, 1883–1894.
- Molland* 2004. *Molland, George*: Bacon [Bakun], Roger (c. 1214–1292?). *Oxford Dictionary of National Biography* (<https://doi.org/10.1093/ref:odnb/1008>, a letöltés időpontja: 2020. február 4.)
- Mongolensturm Der *Mongolensturm*: *Berichte von Augenzeugen und Zeitgenossen 1235–1250*. Hrsg. *Hansge rd Göckenjan – James Ross Sweeney*. (Ungarns Geschichtsschreiber, 3) Graz–Wien–Köln, 1985.
- Mousskés* 1836–1838. *Mousskés, Philippe*: *Chronique rimée*. Vol. I–II. Ed. *Baron F. A. F. T. de Reiffenberg*. Bruxelles, 1836–38.
- Norgate* 2004. *Norgate, Kate*: *Matilda, duchess of Saxony (1156–1189)*. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford, 2004. Online: Oxford, 2006. (<http://www.oxforddnb.com/view/article/18339>, a letöltés időpontja: 2017. szeptember 5.)
- Original papal documents Original papal documents in England and Wales from the accession of Pope Innocent III to the death of Pope Benedict XI (1198–1304). Ed. *Jane E. Sayers*. Oxford, 1999.
- Pálffy* 1928. *Pálffy Ilona*: *A tatárok és a XIII. századi Európa*. (Bécsi Collegium Hungaricum Füzetei II.) Budapest, 1928.
- Papp Reed* 2008–2011. *Papp Reed Zsuzsanna*: *Magyarország-kép a 13. századi Angliában*. In: *Bárány Attila – Laszlovszky József – Papp Reed Zsuzsanna*: *Angol–magyar kapcsolatok a középkorban*. I–II. k. *Máriabesnyő*, 2008–2011. I. k. 234–253. o.

- Papp Reed* 2018. *Papp Reed, Zsuzsanna*: Sitting on the Fence: Matthew Paris's "Mongol Letters" at the Intersection of History and Literature. In: IV Ciclo di Studi Medievali. Atti del Convegno, Firenze 4–5 Giugno 2018. Arcore (MB), 2018. 273–279. o.
- Pauler* 1893. *Pauler Gyula*: A magyar nemzet történelme az Árpád-házi királyok alatt. I–II. k. Budapest, 1893.
- Paviot* 2000. *Paviot, Jacques*: England and the Mongols (c. 1260–1330). *Journal of the Royal Asian Society*, 3rd ser. 10. (2000) 305–318. o.
- Petrus de Vinea Petri de Vineis iudicis aulici et cancellarii Friderici II. imp. epistolarum... libri VI. 1–2. Ed. *J. R. Iselius*. Basileae, 1740.
- Potthast Regesta pontificum Romanorum: Inde ab a. post Christum natum MCXCVIII ad a. MCCCIV. Hrsg. *August Potthast*. Berlin, 1874.
- Pow* 2020. *Pow, Stephen*: Conquest and Withdrawal: The Mongol Invasions of Europe in the Thirteenth Century. PhD-értekezés, CEU. Budapest, 2020.
- Purcell* 1975. *Purcell, Maureen*: Papal Crusading Policy 1244–1291. The chief instruments of papal crusading policy and crusade to the Holy Land from the final loss of Jerusalem to the fall of Acre. Leyden, 1975.
- RA Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I/1–3. k.; II/1. k. *Szentpétery Imre*. II/2–4. k. Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerk. *Borsa Iván*. Budapest, 1923–1943., 1961–1987.
- Rachewiltz* 1971. *Rachewiltz, Igor de*: Papal Envoys to the Great Khans. Stanford, 1971.
- Regesta archiepiscoporum Maguntinensium Regesta archiepiscoporum Maguntinensium. Regesten zur Geschichte der Mainzer Erzbischöfe von Bonifatius bis Heinrich II. 742? – 1288. Bds. I–II. Hrsg. *Cornelius Will*. Bearb. *Johann Friedrich Böhmer*. Innsbruck, 1877–1886.
- Reg. Boh. Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Vol. I–VIII/2. Eds. *Lenka Blechová – Milena Linhartová – Bedřich Mendl – Jana Zachová*. Praha, 1882–2017. II. a. 1253–1310. Opera *Joseph Emler*. Prága, 1882. Vol. II. a. 1253–1310.
- Regesta diplomatica historiae Thuringiae Regesta diplomatica necnon epistolaria historiae Thuringiae. I–IV. Bd. III. (1228–1266). Hrsg. *Otto Dobenecker*. Jena, 1925.
- Regesta Regni Hierosolymitani Regesta Regni Hierosolymitani. (1097–1291). Bd. I–II. Hrsg. *Reinhold Röhricht*. Innsbruck, 1893.
- Reitz* 2005. *Reitz, Dirk*: Die Kreuzzüge Ludwigs IX. von Frankreich 1248/1270. Münster, 2005.

- RGIX Les registres de Gregoire IX. Tom. I–IV. Ed. *Lucien Auvray*. Paris, 1890–1955.
- RI Regesta Imperii. V. Jüngere Staufer. Die Regesten des Kaiserreichs unter Philipp, Otto IV., Friedrich II., Heinrich (VII.), Conrad IV., Heinrich Raspe, Wilhelm und Richard 1198–1272. Hrsg. *Johann Friedrich Böhmer*. Neu hg. und ergänzt von *Julius Ficker* und *Eduard Winkelmann*. Innsbruck, 1881–1901.; Bd. 5,4. 4 (=Abt. 6). Nachträge und Ergänzungen, bearb. *Paul Zinsmaier – Paul-Joachim Heinig – Monika Karst*. Köln–Wien, 1983.
- Ricardus de S. Germano Chronicon Ricardus de S. Germano Chronicon, a. 1189–1243. MGH SS XIX. (Annales aevi Suevici). Hrsg. *G. H. Pertz*. Hannover, 1866. 321–384. o.
- Rogierius *Rogierius*: Siralmas Ének. In: *Thuróczy János*: A magyarok krónikája; Rogierius mester: Siralmas ének. Ford. *Bellus Ibolya – Kristó Gyula – Horváth János*. Jegyz. *Kristó Gyula – Zsoldos Attila*. Budapest, 2001.
- Ronay 1978. *Ronay, Gabriel*: The Tartar Khan’s Englishman. London, 1978.
- Roumy 2003. *Roumy, Franck*: Le developpement du systeme de l’avocat commis d’office dans la procedure romano-canonique (XIIe-XIVe siècle). *The Legal History Review*, 71. (2003) 359–386. o.
- Rudolf 1977. *Rudolf, Karl*: Die Tartaren 1241/1242. Nachrichten und Wiedergabe: Korrespondenz und Historiographie. *Römische Historische Mitteilungen*, 19. (1977) 79–107. o.
- Ruotsala 2001. *Ruotsala, Antti*: Europeans and Mongols in the Middle of the Thirteenth Century: Encountering the Other. Helsinki, 2001.
- Ryccardi de Sancto Germano Chronica Ryccardi de Sancto Germano notarii Chronica. MGH Scriptorum rerum Germanicarum 53. Hrsg. *G. H. Pertz*. Hannover, 1864. 1–160. o.
- Ryccardi di Sancto Germano Notarii Chronicon Ryccardi di Sancto Germano Notarii Chronicon, a cura di *C. A. Garuffi*. *Rerum Italicarum Scriptorum* [2. kiadás]. Tom. VII/2. Bologna, 1937–38. 209. o.
- Sächsische Weltchronik Sächsische Weltchronik. MGH Deutsche Chroniken II. Hrsg. *Georg Waitz*. Hannover, 1877.
- Saunders 1969. *Saunders, J. J.*: Matthew Paris and the Mongols. In: *Essays of Medieval History Presented to Bertie Wilkinson*. Eds. *T. A. Sandquist – M. R. Powicke*. Toronto, 1969. 116–132. o.
- Schaller 1969. *Schaller, Hans Martin*: Heinrich Raspe. In: *Neue Deutsche Biographie*, 8. (1969) 334–336. o. (<https://www.deutschebiographie.de/pnd118883690.html#ndbcontent>, a letöltés időpontja: 2020. február 7.)

- Schlesisches Urkundenbuch Schlesisches Urkundenbuch. Bd. I–VI. Hrsg./Bearb. *Heinrich Appelt – Winfried Irgang – Josef Joachim Menzel*. Köln, [1963–1998.] Bd. II. 1231–1250. Wien–Köln–Graz, 1977.
- Schmieder* 1991/2003. *Schmieder, Felicitas*: Der Einfall der Mongolen nach Polen und Schlesien: Schreckensmeldungen, Hilferufe und die Reaktionen de Westens. In: Wahlstatt 1241. Beiträge zur Mongolenschlacht bei Liegnitz und zu ihren Nachwirkungen. Hrsg. *Ulrich Schmilewski*. Würzburg, 1991. 77–86. o. (Fordítása: A mongolok lengyelországi és sziléziai betörése – Hírek a szörnyüségéről, segélykérés és a nyugat reakciója. In: Tatárjárás. Szerk. *Nagy Balázs*. Budapest, 2003. 338–347. o.)
- Sinor* 1952. *Sinor, Denis*: Un voyageur du treizième siècle: le Dominicain Julien de Hongrie. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, 14. (1952) 3. sz. (Studies Presented to Vladimir Minorsky by His Colleagues and Friends.) 589–602. o.
- Sinor* 1957. *Sinor, Denis*: John of Plano Carpini's return from the Mongols. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 123. (1957) 193–206. o.
- Sinor* 2003. *Sinor, Denis*: A mongolok Nyugaton. In: Tatárjárás. Szerk. *Nagy Balázs*. Budapest, 2003. 311–338. o.
- Somer* 2018. *Somer, Tomáš*: Forging the Past: Facts and Myths behind The Mongol Invasion of Moravia in 1241. *Golden Horde Review*, 6. (2018) 2. sz. 238–251. o.
- Soranzo* 1930 *Soranzo, Giovanni*: Il Papato, l'Europa cristiana e i Tartari: un secolo di penetrazione occidentale in Asia. Milano, 1930.
- SS rer. Sil. Scriptorum rerum Silesiacarum oder Sammlung schlesischer Geschichtsschreiber. Bds. I–XVII. Breslau, 1835–1902. Bd. II. Hrsg. *Gustav Adolf Harald Stenzel*. Breslau, 1839.
- Strakosch-Grassmann* 1893. *Strakosch-Grassmann, Gustav*: Der Einfall Der Mongolen in Mitteleuropa in den Jahren 1241 und 1242. Innsbruck, 1893.
- Tardy* 1979. *Tardy Lajos*: Régi hírünk a világban. Budapest, 1979.
- Tatárjárás Tatárjárás. Szerk. *Nagy Balázs*. Budapest, 2003.
- Theiner* *Theiner, Augustinus*: Vetera monumenta historica Hungarum sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis. Vol. I–II. Roma–Zagreb, 1863–1875.
- Vaughn* 1958. *Vaughn, Richard*: Matthew Paris. Cambridge, 1958.
- Veszprémy* 1994 *Veszprémy László*: Újabb szempontok a tatárjárás történetéhez. *Iskolakultúra*, 4. (1994) 15–16. sz. 28–35. o.
- Veszprémy* 1996. *Veszprémy László*: Pannonhalmi oklevelek a 13–14. században. In: Mons Sacer 996-1996. Szerk. *Takács Imre*. Pannonhalma, 1996. 471–480. o.

- Voegelin* 1940–1941. *Voegelin, Eric*: The Mongol Orders of Submission to European Powers, 1245–1255. *Byzantion*, 15. (1940–1941) 378–413. o.
- Weiler* 2009. *Weiler, Björn K. U.*: Matthew Paris on the writing of history. *Journal of Medieval History*, 35. (2009) 254–278. o.
- Wolfing* 2010. *Wolfing, Gerhard*: Die Templer: ihr Einsatz an den Grenzen Mitteleuropas gegen die Mongolen 1241/1242. Weishau, 2010.
- Zsoldos* 2011. *Zsoldos Attila*: Magyarország világi archontológiája. 1000–1301. Budapest, 2011.

RÖVIDÍTÉSEK

DF	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény
DL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai levéltár
MGH	Monumenta Germaniae Historica
TNA SC	The National Archives Special Collections

Attila Bárány

NEWS AND REPORTS OF THE MONGOL INVASION OF 1241 IN WESTERN EUROPE

(Abstract)

The article investigates the news, reports, relations, dispatches, letters that reached the West on the Mongol Invasion of 1241 in Hungary and (partly) Poland. It also wishes to explore how, in what way the Christian princes reacted to the increasing number of exhortations to take up arms in the kingdoms at the mercy of the Infidel. I am giving an overview of what pieces and kinds of information were transferred, mainly to Germany, France and England, and in what ways, through what kind of channels. How the Western courts were notified by personally touched princes, like Otto, Duke of Braunschweig, or Wenceslas I, King of Bohemia. How the news arrived at Paris or London throughout the wide network of the church, especially the Mendicant Orders, or, some individually concerned prelates, e.g. the Archbishop of Magdeburg. What and when did the West know in fact of the Tatars' devastation in Hungary and Silesia? Who were the ones who did take in seriously from the outset, and took the defence efforts in their own hands, particularly since Pope Gregory IX died, and Emperor Frederick II was engaged in warring his Guelph adversaries in Italy? It is seen how some pillars of the crusading zeal, the Duke of Brabant or Henry Raspe made sacrifices on the altar of the *negotium Christi*.

The study seeks to re-interpret the report Henry II, Duke of Brabant received in March. It has been long held in Hungarian historiography that the letter was written by Hermann, Landgrave of Thuringia, which, however, as the article proves, is absolutely out of the question, since Hermann had died by that time, and the real writer if Henry Raspe, the new Landgrave.

The article also wishes to give new insights into the Mongols' fights around Vienna and Wiener Neustadt. The evidence based on Yvo of Narbonne's letter to the Archbishop of Bordeaux is to be seen critically. It is without doubt that neither Wenceslas I, King of Bohemia, nor Bernard of Sponheim, Duke of Carinthia, nor Berthold of Merania, Patriarch of Aquileia, nor at all Hermann VI, Margrave of Baden was in fact involved personally in the war effort of Frederick, Duke of Austria.

It has been formerly held that Western sources touched the devastation in Hungary rather laconically and the mostly brief accounts signify that the West was only slightly interested about a crusade against the Mongols. The information that reached the West has not been valued meaningful. Nevertheless, beyond narrative evidence, investigating a larger range of sources I believe the picture is much more complex. Through the wider flow of information, a broader scope of channels, correspondence, accounts, reports etc. it seems that there princes and ecclesiastics who showed a real concern about the Mongol threat and were in fact aware of the weight of the danger that Western Europe might face. Matthew Paris was not only a unique, unrivalled "diver of news" but did precious service to the anti-Mongol crusading effort. Or, the Mendicants, or, Siegfried, Archbishop of Mainz made all effort to have the wider public know of the real, oncoming threat.